ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки “Полтавський університет
економіки і торгівлі”
08 липня 2015 року № 152-Н

Форма № П-4.04

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ

“ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ”

Факультет харчових технологій,
готельно-ресторанного та туристичного бізнесу
Форма навчання денна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту
Завідувач кафедри
_____ Г.П. Скляр
„_____” _____2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

На тему **“ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ”**

зі спеціальності 242 Туризм освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра

Виконавець роботи Дикань Денис Сергійович

_____
(підпис, дата)

Науковий керівник к. геогр. н., доц. Логвин Михайло Михайлович

_____
(підпис, дата)

ПОЛТАВА – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ 6
1.1. Сутнісні характеристики туристичної інфраструктури та оціночні показники її розвитку 6
1.2. Історія розвитку туристичної інфраструктури в Україні та регіоні 16
1.3. Нормативно-правова база розвитку туристичної інфраструктури в Україні 31
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У ВІННИЦЬКОМУ РЕГІОНІ 39
2.1. Оцінка розвитку готельного та ресторанного господарства в регіоні 39
2.2. Сучасний стан розвитку санаторно-курортних закладів в області 49
2.3. Оцінка розвитку туризму у Вінницькому регіоні 55
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ 76
ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ 78
ДОДАТКИ 89

ВСТУП

За умови ефективного використання туристично-рекреаційних ресурсів Вінниччина могла б увійти до провідних туристичних регіонівУкраїни. Однак туристичний потенціал Вінницької області сьогодні повністю не розкрито. Основними перепонами на цьому шляху виступають переважно чинники управлінського, фінансово-економічного, екологічного, інформаційного, соціального та культурного характеру. Тому для подальшого розвитку туристичної галузі області важливим є аналіз сучасного стану справ у даній сфері, виявлення перспектив та розробка обґрунтованих пропозицій щодо зміцнення позицій Вінницької області на ринку туристичних послуг.

Туристична галузь набуває все більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери у Вінницькій області. Становлення внутрішнього і в’їзного туризму має перспективи стати важливим чинником соціального-економічного розвитку області. Основним завданням є формування сучасної конкурентоспроможної туристичної індустрії Вінницької області, спроможної задовольнити потреби іноземних та вітчизняних громадян в туристично- рекреаційних послугах.Належний рівень міжгалузевої координації та міжрайонної кооперації, впровадження інноваційних підходів у веденні туристичного бізнесу дозволять забезпечити раціональне використання ресурсів усіх видів та досягти оптимізації фінансових витрат у сфері туризму. В зв’язку з цим, першочерговими є питання раціонального використання наявних туристичних ресурсів для забезпечення швидкого формування конкурентоздатного регіонального туристичного продукту. Розвиток в’їзного та внутрішнього туризму, екскурсійної діяльності може стати важливим чинником для підвищення якості життя в області, створення додаткових робочих місць, наповнення місцевого бюджету та підвищення авторитету області як на внутрішньому, так і на міжнародному туристичних ринках. Туризм істотно

впливає на такі сектори економіки як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку, і є одним з найбільш перспективних напрямів структурної перебудови економіки. Вінниччина має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, ісгорико-культурного та туристично- рекреаційного потенціалів.

Питання розвитку інфраструктури туризму, в тому числі, готельно-ресторанного бізнесу активно вивчаються й обговорюються у вітчизняному науковому середовищі, їм присвячені праці наукових дослідників цієї тематики, таких як: Д. А. Корнева, Л.М. Кирилюк, Г. О. Кравчук, А.С. Краєвська, В. О. Носенко, В. О. Горіна, І. М. Писарівський, Л.М. Черчик, С.В. Шешукова та інші. Близькими до зазначеної тематики є праці Г. М. Калетніка, С. Ю. Цьохли в яких розглядаються питання продовольчого забезпечення ресторанного господарства. Ця ж тематика успішно студіюється в працях відомих зарубіжних вчених.

Метою роботи є дослідження процесів інфраструктурного забезпечення розвитку туризму у окремому регіоні України – Вінницькій області.

Поставлені наступні завдання в роботі:

- розкрити сутнісні характеристики туристичної інфраструктури та оціночні показники її розвитку;
- проаналізувати історію розвитку туристичної інфраструктури в Україні та Вінницькому регіоні;
- вивчити нормативно-правову база розвитку туристичної інфраструктури в Україні;
- оцінити розвиток готельного та ресторанного господарства в регіоні;
- дослідити сучасний стан розвитку санаторно-курортних закладів в області;

- оцінити розвиток туризму у Вінницькому регіоні.

Об’єктом дослідження є процес інфраструктурного забезпечення розвитку туризму у окркмому регіоні України – Вінницькій області.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні особливості розвитку інфраструктури сфери туризму у даному регіоні.

У кваліфікаційній роботі використовувалися наступні методи: загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема картографічний. абстрагування, узагальнення, аналіз і синтез, індукція й дедукція, статистичний, системний аналіз. Використовувався метод економіко-статистичного аналізу.

Інформаційною базою для підготовки дипломної роботи слугували: законодавчі та нормативно-правові акти України, що регламентують діяльність у галузі туризму, матеріали Державної служби статистики України, матеріали Головного управління статистики у Вінницькій області, статистичні бюлетені туристичної діяльності, актуальні матеріали Інтернету.

Окремі положення кваліфікаційної роботи були апробовані та оприлюднені в матеріалах кафедрального круглого столу студентів та аспірантів “Туризм і молодь – 2019” (м. Полтава, 2019 рік).

Структурно робота складається з двох розділів, вступу, висновків, переліку інформаційних джерел, додатків. У роботі налічується 7 таблиць, 9 рисунків, 3 додатки (у них 3 таблиці та 1 рисунок), перелік інформаційних джерел налічує 102 найменування.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

1.1. Сутнісні характеристики туристичної інфраструктури та оціночні показники її розвитку

У сучасний період посилюється роль регіону не тільки як елементу адміністративно-територіального устрою держави, а й як територіально-господарської одиниці та просторовогосередовища життєдіяльності громадян. У цих умовах основне навантаження несе той комплекс підприємств та організацій, які забезпечують базові необхідні умови для розвитку економіки регіону та життєзабезпечення населення та які вже традиційно об’єднуються поняттям“інфраструктура регіону” або “регіональна інфраструктура”.

Маючи значний економічний та соціальний потенціал, українські регіони поки що не досягли належного рівня розвитку економіки та якості життя. За більшістю показників вони все ще значно поступаються країнам Західної і Центральної Європи. Серед таких показників інизький рівень розвитку регіональної інфраструктури та забезпеченості основними послугамиії структурних підрозділів, подолання чого сьогодні визначається одним з основних пріоритетів державної регіональної політики [45].

У світовій практиці рівень розвитку виробничо-економічної інфраструктури регіону завжди виступає одним із провідних факторів розвитку підприємництва, залучення приватнихінвестицій та підвищення рівня конкурентоспроможності території. Стан соціальної інфраструктури є однією із ключових матеріальних складових розвитку людського капіталу.

В Україні ж стан, у якому зараз перебуває інфраструктура більшості регіонів, не дає змогиговорити про якісні умови та навіть безпеку життя населення, конкурентоспроможність, інвестиційну привабливість регіонів та

інноваційну активність у них, про повноцінне задіяння таефективне використання ресурсного потенціалу регіонів, досягнення європейських стандартівта інтегрування у світове економічне співтовариство.

Незважаючи на те, що термін “регіональна інфраструктура” є досить уживаним, його визначення у чинному законодавстві України немає. Не встановлюючи зміст понять “соціальнаінфраструктура регіону”, “виробнича інфраструктура регіону” та інших, законодавець використовує їх для означення напрямів регіонального розвитку, а також відводить їм одне з основних місць серединдикаторів досягнення сталості у розвитку населених пунктів.

Термін “інфраструктура” походить від двох латинських слів “infra” (нижче або під) та “structure” (структура). Процес формування “інфраструктури” як відносно самостійної економічної категорії пройшов низку етапів, що відповідали етапам суспільного поділу праці.

В економічній зарубіжній літературі термін “інфраструктура” вперше з’явився у середині минулого століття, зокрема у працях американського вченого-економіста П.Розенштейн-Родана та німецького дослідника Х.Зінтера. П.Розенштейн-Родан запропонував “усі умови навколишнього суспільного середовища, необхідних для того, щоб приватна промисловість була взмозі робити перший ривок”, розуміти як поняття “інфраструктура”, включаючи в нього “базові галузі економіки (енергетику, транспорт, зв’язок), розвиток яких передує більш швидкоокупним і прямо продуктивним інвестиціям” [5].

Початок активного вивчення (відповідно, і вживання) цієї категорії в Україні відносять до70-х рр. ХХ ст. У сучасному вживанні “інфраструктура” – це основа, фундамент певної економічної системи та її підсистем, що забезпечує їх цілісність. Будь-який регіон є складним та багатомірним територіальним утворенням, яке потрібнорозглядати як надвелику соціально-економічну систему. Функції із забезпечення цілісності цієїсистеми та сталого розвитку виконують численні підприємства та організації, які в сукупності

утворюють її інфраструктуру. Виходячи з цих міркувань регіональну інфраструктуру визначають таким чином: регіональна інфраструктура – комплекс об’єктів та видів діяльності, що забезпечують на території регіону створення необхідних умов для ефективного функціонування економічної системи, вільного руху всіх видів товарів і ресурсів та нормальної життєдіяльності населення.

Кожний з регіонів України має унікальні природничо-географічні, історичні, культурні, демографічні, рекреаційні ресурси. Це зумовлює різний склад об’єктів інфраструктури в кожному окремому регіоні, її внутрішню будову та пропорції, варіативність стандартизації та нормування послуг, а також відмінності у системі управління нею. Щонайкраще використання ресурсного потенціалу регіону та його “унікальностей” має бути покладено в основу розбудовита модернізації регіональної інфраструктури. Водночас максимально вигідне використання та просування регіональних особливостей, у свою чергу, є одним із завдань інфраструктури. Інфраструктура поглинає значну частину капітальних вкладень будь-якої території, тому істотним чинником є розміщення на ній тих виробництв, що найбільш ефективно використовують наявну інфраструктуру та місцеві умови.

Інфраструктуру туризму можна розглядати як комплекс видів діяльності щодо створення умов для реалізації туристських послуг. Слушним є і розуміння туристичної інфраструктури як сукупності різноманітних об'єктів, що використовуються для задоволення потреб туристів. Якщо в першому випадку акцент ставився на діяльнісному, динамічному аспекті, то в другому випадку наголошується на матеріально-технічному, статичному прояві туристичної інфраструктури. Близьким за змістом є і понятійна конструкція «туристична індустрія», яку слід тлумачити як сукупність суб'єктів туристичної діяльності, підприємств харчування, транспорту, торгівлі, закладів культури, освіти, спорту тощо, які забезпечують надання послуг, виробництво та реалізацію

товарів для задоволення потреб туристів. Туристична інфраструктура сприяє виробництву туристичного продукту - попередньо розробленому комплексу туристичних послуг, який поєднує не менше, ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням, наприклад, послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо. В нормативно-правових актах використовується також поняття «туристичні ресурси України», яке тлумачиться як «пропоновані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності» [5].

Під інфраструктурою туристичного бізнесу розуміють також сукупність організаційних структур і нормативно оформлених процедур, що забезпечують функціонування та взаємодію суб'єктів туристичної діяльності і регулюють рух матеріальних, фінансових, інформаційних потоків між ними та зовнішнім (соціальним і природним) середовищем. На думку А. Гайдук, структуру туристичної ринкової інфраструктури можна представити у вигляді трьох складових: інституційної, інформаційної, регламентуючої [16, с. 173].

Інституційну складову становлять загальні інституції (транспорт, готелі, банки, страхові компанії, митниця, інвестиційні фонди тощо) і спеціалізовані інституції (туристичні фірми, рекламні підприємства, спеціалізовані страхові компанії, служби маркетингу тощо).

Інформаційна складова містить такі елементи як:

- розповсюдження інформації (Інтернет, засоби масової інформації);
- інформаційний та рекламний бізнес;
- інформаційно-туристичний ресурс (необхідність створення образу романтичної подорожі, який би приваблював туристів, стимулював туристичну активність і ефективне використання туристичного потенціалу регіону).

Регламентуюча складова туристичної інфраструктури містить в собі нормативно-правові акти, що регулюють відносини в цій сфері життєдіяльності суспільства. Правова регламентація розвитку туристичної інфраструктури здійснюється:

- на державному рівні – Верховною Радою, Кабінетом Міністрів, Міністерством економіки, торгівлі і сільського господарства,

- на регіональному рівні – місцевими органами влади та самоврядування.

Цопа Н.В. використовує поняття "туристичний комплекс" і вважає, що туристичний комплекс є складною системою, що складається з зовнішнього і внутрішнього середовища. Макросередовище туризму можна розглядати з позиції PEST аналізу (політичні, економічні, соціально-демографічні, технологічні фактори), однак для туризму важливе значення має природно-географічний фактор, у зв'язку з чим він виділений окремо. Складені елементи туристичного комплексу України, згідно класифікатора галузей народного господарства, відносяться до різних галузей. У зв'язку з цим існує об'єктивна необхідність вивчення й аналізу туристичного комплексу як соціально-економічної системи, на котру буде спрямовано керуючий вплив [101, 102].

Слушною є думка, що туристична інфраструктура обумовлена туристським споживанням. Туристське споживання у вартісному вимірі складається з сукупності туристських витрат. А основними туристськими витратами є:

- комплексні тури (пакет послуг);

- послуги розміщення (короткотермінового проживання);

- харчування та напої;

- послуги пасажирського транспорту, екскурсійне обслуговування;

- послуги перекладача;

- організаційні послуги туроператора, турагента;

- рекреаційні, культурні, розважальні, спортивні заходи;

- придбання сувенірної продукції, фототоварів, відвідання магазинів; - страхування;

- інші (у т.ч. фінансові послуги, оренда транспортних засобів тощо) [8].

Туристські витрати - споживчі витрати відвідувача, які пов'язані із забезпеченням його потреб як туриста, і здійсненні ним перед, протягом та після поїздки та у місцях відвідання. Саме сприяння задоволенню туристських потреб та можливості здійснити необхідні споживчі витрати туристом і повинно стати головною метою розвитку туристичної інфраструктури. Треба відзначити, що туризм безпосередньо або опосередковано, через туристське споживання, здійснює стимулюючий вплив на розвиток таких видів економічної діяльності, як транспорт, готелі та ресторани, роздрібна торгівля, харчова промисловість, будівництво, зв'язок, страхування, фінансове посередництво, діяльність у сфері відпочинку і розваг, культури та спорту тощо; стимулює пожвавлення місцевої економіки та створення додаткових постійних та сезонних робочих місць. Туристське споживання активно підтримує існування та розвиток народних ремесел, національної культурної спадщини.

Туристична інфраструктура охоплює:

- туристичні ресурси – сукупність природних, історичних, культурних, соціально-економічних та інших ресурсів відповідної території, які задовольняють різні потреби туриста;

- суб'єктів туристичної діяльності - суб'єкти господарювання, що зареєстровані у встановленому чинним законодавством тієї чи іншої країни порядку, і мають ліцензію або дозвіл на здійснення діяльності, пов'язаної із наданням туристичних послуг та внесені до Державного реєстру суб'єктів туристичної діяльності; такий суб'єкт туристичної діяльності як туроператор безпосередньо та регулярно здійснюють діяльність щодо створення турпродукту, реалізації та надання туристичних послуг, а також посередницьку

діяльність із надання характерних і супутніх послуг.

- туристичну індустрію - сукупність суб'єктів туристичної діяльності, організаційні структури підприємств харчування, транспорту, торгівлі, закладів культури, освіти, спорту тощо, які забезпечують надання послуг, виробництво та реалізацію товарів для задоволення потреб туристів;

- туристичні послуги - послуги щодо розміщення, харчування, інформаційно-рекламного обслуговування, а також послуги закладів культури, спорту, побуту, розваг тощо, спрямовані на задоволення потреб туристів;

- туристичний продукт - попередньо розроблений комплекс, який поєднує такі послуги, що реалізуються або пропонуються до реалізації за єдиною ціною. Сюди входять:

а) послуги перевезення;

б) послуги проживання;

в) інші туристичні послуги, не пов'язані із перевезенням і проживанням.

Туристична інфраструктура виконує функції забезпечення функціонування та взаємодії суб'єктів туристичної сфери та регулювання матеріальних, фінансових та інформаційних потоків.

Треба визначити, що туристична інфраструктура обумовлена перш за все тим специфічним комплексом потреб людини, який задовольняється туризмом і який має достатню мотиваційну силу, щоб спонукати сотні мільйонів людей у світі до туристичних подорожей.

У туристичній життєдіяльності людина реалізує різноманітні потреби: рекреаційні та емоційно-чуттєві (у задоволенні від краси природи, історичних і культурних пам'яток, а також емоційно орієнтованому спілкуванні з іншими індивідами як всередині туристичного середовища, так і з представниками місцевого населення), пізнавальні (у більш глибокому, аніж за звичайних умов, пізнанні та осягненні іншого „життєвого світу") та потреби у самореалізації.

Потреби людини, що подорожує, треба розглядати в контексті суспільних

потреб. Туристи є, як правило, найбільш динамічною частиною суспільства, і тому можна зі значною мірою вірогідності стверджувати, що вони мають найрозвиненіші суспільні потреби. Більше того, туристична діяльність сприяє не тільки задоволенню, але й розвитку потреб як її суб'єктів, так і суспільства в цілому, причому ці потреби спрямовані переважно у суспільно корисному напрямку.

Туристична діяльність пов'язана з усіма сферами життєдіяльності суспільства, а найтісніше - з матеріальною та духовною, які є власне сферами побутування туризму та його інфраструктури і тісно пов'язані з самою його сутністю та природою. Соціально-економічна та політична сфери життєдіяльності суспільства також пов'язані з туризмом, хоча ставлення його суб'єктів до них дещо інше, оскільки на час подорожі вони тимчасово самовилучаються з повсякденних, звичних соціальних і політичних відносин і занурюються у позитивні відносини доброзичливості та солідарності на противагу рутині звичайного повсякдення.

Виокремлюються три основні стадії або етапи комунікативного процесу в туризмі. По-перше, - комунікація туриста у власному найближчому соціальному оточенні (сім'я, друзі) з приводу своєї майбутньої подорожі ще до початку її здійснення. По-друге, - комунікація з навколишнім природним і соціокультурним середовищем під час самої туристичної мандрівки. Саме тут відбувається безпосередня комунікація між представниками різних народів, соціумів, культур. По-третє, - комунікація туриста у власному первинному соціальному середовищі після повернення з подорожі [8, 4, 5].

Міжнародним співтовариством цей процес найвірогідніше сприймається як формування, функціонування та розвиток певної інфраструктури, яка, з одного боку, забезпечує постійний безпосередній контакт соціокультурних систем різних народів, а з іншого боку, в цій взаємодії поступово формується єдиний глобальний соціокультурний простір при збереженні самобутності

національних культур.

Результат такої комунікації не зникає безслідно, а зберігається у соціокультурній пам'яті суб'єктів і є відправною точкою наступного вдосконалення вітчизняної туристичної інфраструктури. Внаслідок цього зміст і основні ідеї іншої культури та способу життя певною мірою стають "своїми", "привласнюються". Отже, хоча у туристичній комунікації бере участь лише певна частина членів того чи іншого соціуму, проте крос-культурна комунікація між соціумами та народами аж ніяк не вичерпується результатами спілкування безпосередніх учасників туристичної подорожі, а розповсюджується на обидва соціуми або переважну їх частину [8, 4, 5].

Основою інфраструктури туризму є готельне господарство, що матеріально забезпечує функціональну гостинність. За умов ринкових відносин надання туристських послуг, з одного боку, потребує уніфікації і стандартизації послуг, а з іншого, - оскільки мотивом туристських подорожей є прагнення до знайомства і безпосереднього контакту з унікальною, самобутньою культурою певного народу, - воно має бути також неповторним і самобутнім. Стандартизуватися повинні лише рівні комфортності, ті сторони та властивості послуг, що мають вартісний характер і, отже, можуть бути оцінені за певним грошовим еквівалентом. Всі інші сторони та складові обслуговування мають бути унікальними, етнічно, регіонально самобутніми, тобто їх стандартизація є небажаною, але останніми роками в практиці готельних підприємств України склалося снобістське тяжіння до "вестернізації" туристських послуг.

Отже, туристична інфраструктура - це сукупність соціальних інститутів, організаційних структур та нормативно оформлених процедур, а також стан соціально - політичного клімату і суспільної свідомості в країні, що забезпечують безпечне функціонування та взаємодію суб'єктів туристичної діяльності, регулюють рух матеріальних, фінансових, інформаційних потоків між ними та навколишнім (соціальним і природним) середовищем і

використовуються для задоволення потреб туристів.

Якщо ж певним видом рекреаційної діяльності неможливо займатися без наявності конкретних інфраструктурних об'єктів, які потрібні тільки для цього виду рекреації, відображають його спеціалізацію, то таку інфраструктуру слід вважати специфічною [2].

Найвагомішою складовою рекреаційної діяльності та найрізноманітнішою за видами є туризм. Класифікуємо ми його за такими ознаками [47, 92]:

- спрямованість туристських потоків (внутрішній, в’їзний, виїзний),
- обсяг території і територіальна приналежність туристів (міжнародний, в межах країни, національний),
- тип споживачів (масовий, елітний),
- кількість учасників (індивідуальний, груповий, сімейний),
- вік учасників (дитячий, молодіжний, зрілий, пенсійний або осіб «третього віку»),
- тривалість подорожі (одноденний, багатоденний, короткочасний, тривалий),
- характер організації (організований, плановий, неорганізований, самодіяльний),
- мобільність (стаціонарний, пересувний або маршрутний),
- засоби пересування (пішохідний, лижний, верховий, гужовий, велосипедний, транспортний),
- вид транспорту (автомобільний, у т.ч. автобусний, авіаційний, залізничний, річковий, морський),
- середовище проведення (міський, сільський (зелений), на природі або між поселенський),
- сфера подорожування (наземний, підземний, у т.ч. спелеологічний, водний, підводний, повітряний, у т.ч. космічний),

- ступінь ризику для життя (традиційний, екстремальний),
- контрастність із постійним місцем проживання (типовий, екзотичний),
- інтенсивність туристського потоку (постійний, сезонний, тимчасовий),
- оплата послуг (комерційний, соціальний) [47].

Найчастіше виділяють види туризму залежно від того, задля чого людина здійснює туристську діяльність, тобто за метою подорожі. За цією ознакою розрізняємо такі групи видів туризму, кожна з яких об'єднує по кілька видів туристської діяльності (табл. 1).

Таким чином, для здійснення певного виду рекреаційної діяльності необхідний конкретний набір інфраструктурних об'єктів. Одна частина цих об'єктів створює лише комфортні умови для рекреації, застосовується при здійсненні багатьох її видів, ніяк не залежить від її спеціалізації та на неї не впливає (наприклад, готелі, транспортні засоби, шляхи сполучення, комунікаційні мережі, зв'язок), тому ми називаємо її туристична інфраструктура.

У наступному параграфі буде розкрито історію розвитку туристичної інфраструктури в Україні та Вінницькому регіоні.

1.2. Історія розвитку туристичної інфраструктури в Україні та регіоні

У XIII-XIV ст. у зв'язку з зростанням і розвитком ремесла та торгівлі, пожвавленням внутрішніх і міжнародних економічних зв'язків у Європі, широкого поширення набула система тимчасового проживання за плату у різних видах притулків та заїжджих дворів. Першими такими закладами гостинності були приватні житлові будинки (або окремі кімнати в них). Власники таких прототипів готелів нерідко виконували й функції посередників у справах своїх клієнтів, виступали як перекупники й агенти. Приблизно в цей

же час була здійснена перша офіційна спроба їх класифікації. Так заїжджі двори, у залежності від рівня наданих послуг, поділялись на класи - від першого до третього [41].

Наступний розвиток готельного бізнесу в Європі добре ілюструється прикладом його впровадження у Львові у XVIII-XIX ст. Перший в Україні готель "Під римським орлом (цезарем)" було засновано в 1785 р. Він був розрахований на певну кількість пожильців, надавав послуги по харчуванню, догляданню одягу, місцевому кур'єрному листуванню. Це, звичайно, був тогочасний сміливий проект, розрахований на посилений міграційний процес у даному регіоні, пожвавлення торгівлі між Європою та закритою Російською імперією. Такий готельний заклад значно відрізнявся від європейських, які на той час розвивались у напрямку розширення сфери діяльності таверн, харчевень, заїжджих дворів та надання широкого спектру послуг окремим вибраним багатим постояльцям - із поселенням в аристократичному житловому будинку з парадними і службовими дворами або міському палаці (рис. 1.2.1).

а

б

Рис. 1.2.1 Старі готелі Львова (а) та Тернополя (б) [71, 83]

Адже готель у французькій архітектурі того часу визначався як міський багатий будинок (особняк), зазвичай розміщений на відносно невеликій ділянці, відсунений вглиб території та відгороджений від вулиці і сусідніх ділянок високими кам'яними огорожами, що утворюють замкнений внутрішній двір з

парадним в'їздом з вулиці та садом, розміщеним, за головним корпусом і зв'язаний з вхідними приміщеннями [83].

Показовим є приклад розвитку та реконструкції готелю "Жорж" у Львові, який, першопочатково був заснований як заїжджий двір у 1793 р. [2-5].

Заклад, споруджений за проектом невідомого архітектора по типу тодішніх заїжджих дворів, мав назву "Під трьома гаками". Однак вже у 1811 році було споруджено новий готель, котрий названо "De Russie". Це була триповерхова класицистична споруда із двома в'їздами в подвір'я. Фасад кожного поверху мав своє характерне оздоблення. Увінчано було фасад балюстрадним парапетом, котрий на рівні в'їздів ставав суцільним. Споруду прикрашали ампірні рельєфами. З південної сторони готелю знаходився великий сад з альтанками. Від середини XIX століття готель стали називати "Жоржем" за іменем першого власника - купця Ґеорґа (Жоржа) Гофмана (1778-1839). З 1872 р. по 1888 р. готель перетерпів ряд перепланувань та добудов, внаслідок чого став великою замкнутою спорудою із внутрішнім двором. Проте вже у квітні 1899 р. його було розібрано, а поряд із старою будовою зведено новий готель за проектом віденської архітектурної спілки Ф. Фельнера - Г. Гельмера та доробками львівських архітекторів І. Левинського та Ю. Цибульського (рис. 1.2.2).

а

б

Рис. 1.2.2 Будівля старого готелю "Жорж" під час розбирання у 1899 р. (а) та нереалізований проект реконструкції фасаду від 1888 року архітектора Альфреда Каменобродського (б) [2-5]

Урочисте відкриття відбулось 8 січня 1901 р. Першопочатково готель мав 93 номери, серед яких 32 були «апартаментами» класу «люкс». У 1909 р. за проектом Володимира Підгородецького реконструйовано покрівлю і у мансардному поверсі створено офісні приміщення.

Рис. 1.2.3 Сучасний вигляд готелю "Жорж" у Львові

Друга світова війна завдала величезних збитків світовому готельному господарству Західної України. Більша частина готелів використовувались не по призначенню, що було пов'язано зі зменшенням кількості подорожуючих та з потребами воєнних властей наблизити свої установи до місць зосередження міського населення і виробництв, забезпечення військових комфортними умовами розміщення управлінських структур і штабних установ, а також наданні своїм керівним працівникам комфортних умов проживання. Майже всі готелі були зруйновані та пошкоджені.

Після війни готельне господарство поступово відбудувалось та відновилось, а у розвинених країн перетворилось на дохідну галузь - "готельну індустрію", що надає послуги не тільки по напрямках тимчасового проживання та туризму, але й надає супроводжуючі послуги (роздрібна торгівля, чистки, перевезення тощо) і має свої дрібні виробництва товарів (сувеніри, товари легкої промисловості із логотипом готельного підприємства, цехи по первинній переробці продуктів харчування для ресторанів тощо), що реалізуються у цих послугах.

З XIX ст. намітились своєрідні нові тенденції у веденні готельного господарства та внесено зміни у виборі першопочаткових завдань бізнесу. Перш за все це стосувалось (і є актуальним зараз) визначення перспективності даної справи (час, місце, терміни, прибуток), розвитку нових напрямків управління готельним господарством та встановлення санітарно-гігієнічних і архітектурних критеріїв по спорудженню даних закладів. На основі вищевказаних тенденцій було віднесено будівлі готелів до громадських споруд, на них поширюються вимоги по міцності, стійкості та безпеці. Сучасний розвиток архітектурних та дизайнерських рішень при облаштуванні готелів та створення нових проектів є запотребуваними у суспільстві.

Готельна індустрія - це набір засобів розміщення, харчування і обслуговування поза домівкою. Це найбільш творчий з усіх видів бізнесу, не пов'язаних з творчістю, який складається з трьох елементів:

- готель - "це орієнтація всіх видів діяльності навколо проживання, страв і напоїв з метою задоволення потреб гостей в обслуговуванні поза власною домівкою";

- послуга - це фізична праця, спрямована на емоційні переживання туриста - гостя;

- персонал - це актори, які створюють для глядачів, гостей, неповторну атмосферу і умови для емоційних переживань.

Всі ці три елементи базуються на гостинності, без якої не може існувати готельна індустрія. Щоб з'ясувати, що таке гостинність, яку роль вона відіграє у готельній індустрії, як її відчувати, як її формувати або вчитися і оволодівати нею, необхідно враховувати широту цього поняття. Гостинність починається на етапі вибору місця розташування готелю і не закінчується на рівні фрази: "Щасливої дороги, будемо раді бачити вас наступного разу". Гостинність завжди залишається з головним споживачем – Гостем.

Співробітники будь-якого сертифікованого готелю прагнуть

дотримуватися основних принципів: "Забезпечити чудове обслуговування наших гостей, які завжди раді теплому, вишуканому прийому" і "Бажання гостей - понад усе". Вони завжди прагнуть досконало знати свою роботу для забезпечення повної взаємної заміни, тим самим задовольняючи потреби гостей негайно.

Готель - це щось більше, ніж просто місце для ночівлі, він багато в чому визначає спосіб життя на той час, поки триває подорож і гість проживає у готельному номері. Використовуючи професійний жаргон фахівців туристичної галузі, гостинність - це натхнення, без якого неможливо побачити повний сценарій театральної постановки під назвою "Готель".

Індустрія гостинності - це індустрія, що працює на благо людей, потужний механізм, який активно функціонує та розвивається, вимагаючи при цьому максимальної підтримки з боку держави та більших інвестицій.

Індустрія гостинності є найважливішим елементом соціальної сфери. Вона відіграє важливу роль у підвищенні ефективності громадського виробництва, та відповідно, росту життєвого рівня населення.

Отже, гостинність, за визначенням практиків туристичної діяльності, - це "система заходів, що забезпечують високий рівень комфорту, задовольняють різноманітні побутові і господарські запити гостей, сервіс".

Корисно порівняти терміни "гостинність" і "милосердя" між собою. Милосердя - жалісливе, доброзичливе, дбайливе, любовне ставлення до іншої людини; протилежне байдужості, жорстокосердості, зловмисності, ворожості, насильству [4].

Послідовне милосердя передбачає не тільки самовідданість і не просто доброзичливість, але і розуміння іншої людини, співчуття до неї, дієву участь у житті іншого. Милосердя опосередковане служінням; цим воно підноситься над подаянням, послугою, допомогою. У нормативному плані милосердя безпосередньо пов'язане з вимогами прощення образ, непротивлення злу

насильством і любові до ворогів. Як бачимо, гостинність не є синонімом милосердя, оскільки гостинність надає особливого характеру взаємостосункам гостя і господаря, які характеризуються високою душевністю і гарантують гостеві певний рівень безпеки і комфорту.

Сам термін «інфраструктура» (спочатку використовувався у військовому лексиконі та означав комплекс тилових (допоміжних) споруд, які забезпечують дії збройних сил (склади боєприпасів та інших військових матеріалів, ракетні бази, полігони, майданчики для запуску ракет, військові аеродроми та ін.). В економічній літературі цей термін з'явився в працях зарубіжних вчених наприкінці 1940-х років, характеризуючи комплекс галузей, що обслуговують промисловість та сільське господарство (будівництво шосейних доріг, каналів, портів, мостів, аеродромів, складів, енергетичне господарство, залізничний транспорт, зв'язок, водопостачання і каналізація, загальна та професійна освіта, витрати на науку, охорона здоров'я тощо).

Під інфраструктурою загальні умови функціонування матеріального виробництва та ефективного вирішення соціальних проблем, тобто найбільш загальні умови процесу суспільного відтворення. Виникнення окремих елементів інфраструктури пов'язане з розвитком продуктивних сил та поглибленням суспільного поділу праці, коли природні умови виробничої діяльності доповнювалися створеними штучно завдяки реалізації потреби в підготовчо-заключних процесах та організації обігу виробленого продукту. Поряд із цим для підтримки життєдіяльності суспільства об'єктивною необхідністю виявилося обслуговування його членів. Саме підвищення значущості загальних умов процесу відтворення обумовило появу поняття інфраструктура. Основою виділення інфраструктури в господарському комплексі є її функціональне призначення, що полягає в створенні умов для задоволення широкого кола потреб суспільства, населення, виробництва.

Сучасне розуміння інфраструктури сприймається як комплекс

взаємопов'язаних обслуговуючих структур, які складають та/або забезпечують основу для вирішення проблеми (завдання). У науковій літературі термін «інфраструктура» найчастіше тлумачиться у двох таких напрямах:

1) сукупність галузей, видів діяльності, спеціалізованих на конкретних діях систем у широкому розумінні, які безпосередньо забезпечують умови та процеси діяльності основної системи, маючи підпорядкований, допоміжний характер по відношенню до неї;

2) матеріально-технічна база, необхідна для функціонування самої спеціалізованої (галузевої) системи [2].

3) У першому випадку йдеться про взаємовідносини однієї системи з іншими, коли вона виступає основною (головним видом діяльності) і є системи, що допомагають їй здійснювати цю діяльність, обслуговуючи її. Вважаємо за доцільне для означення такої інфраструктури застосовувати термін «інфраструктури галузі конкретної галузі», маючи на увазі обслуговуючі певний вид діяльності галузі, що самі можуть являти окремі самостійні системи у широкому розумінні, діяльність в яких щодо вироблення конкретної продукції (товарів, послуг) є основною (головним видом діяльності).

При тлумаченні інфраструктури у другому аспекті мають на увазі сукупність споруд, будівель, технічних комплексів, інженерних систем і служб, механізмів і машин, обладнання та устаткування, предметів і пристроїв та ін. Інфраструктура у цьому разі виступає складовою будь-якої спеціалізованої (галузевої) системи, без якої неможливо виробництво конкретної продукції (товару або послуги) для задоволення специфічних потреб як кінцевого результату функціонування самої системи [5, 23, 37].

Зважаючи на зазначене, сприймаємо поняття «інфраструктура» (будь-якого виду діяльності) у другій дефініції і розуміємо як сукупність засобів, закладів, споруд, мереж та інших елементів матеріально-технічної бази, що допомагають здійснювати конкретний вид діяльності.

Інфраструктура має складну внутрішню будову - в ній розрізняють види, частини, ланки, об'єкти. Основою поділу інфраструктури на види є спільне функціональне призначення складових у процесі суспільного відтворення, тобто спрямованість об'єктів на створення умов для задоволення певних виробничих або соціальних потреб.

Здебільшого науковці виділяють два основні види інфраструктури життєдіяльності суспільства: соціальну, що використовується соціумом (населенням, людьми, для задоволення власних потреб споживачів), виробничу - відповідно виробництвом. Але є інфраструктура, що задовольняє як потреби населення, так і виробничої сфери, тобто суспільства в цілому, тому її можна назвати універсальною. Крім того, у кожній галузі існує інфраструктура, притаманна лише цій галузі, застосовується тільки для здійснення конкретного виду діяльності, тобто має свою спеціалізацію, відповідно така інфраструктура - спеціалізована. Цю інфраструктуру ми виокремлюємо за галузевим принципом, хоча за своєю суттю окремі її складові можуть входити до складу або соціальної інфраструктури, або виробничої інфраструктури, або до їх об'єднаної групи - універсальної інфраструктури.

На прикладі рекреаційної сфери продемонструємо перетин її інфраструктури з основними видами інфраструктури життєдіяльності суспільства та виділення окремих груп. Інфраструктура рекреаційної сфери перетинається з усіма основними видами інфраструктури життєдіяльності суспільства, тому в її межах утворюються відповідні групи - соціальна інфраструктура рекреаційної діяльності, універсальна інфраструктура рекреаційної діяльності, виробнича інфраструктура рекреаційної діяльності. Виділяється і ще одна група, що відображає спеціалізацію сфери на рекреації, - спеціалізована інфраструктура рекреаційної діяльності, відносно якої доречно застосування терміну «рекреаційна інфраструктура».

Рекреаційна сфера включає всі складові практичної реалізації

рекреаційного обслуговування та окреслює межі її застосування. До неї, крім інфраструктури рекреації, входить вся сукупність рекреаційних ресурсів, рекреантів, рекреаторів, рекреаційних послуг, управлінських структур, допоміжних підприємств, наукових та освітніх установ й організацій, їх діяльність, зв'язки, взаємодія, суміжні галузі та виробництва тощо.

Поняття «рекреаційна сфера» охоплює такі поняття, як «рекреаційна галузь» (галузева складова рекреаційного спрямування господарського комплексу території), «рекреаційне господарство» (матеріально-технічне забезпечення відповідного обслуговування рекреаційних потреб населення), «рекреаційна діяльність» (процес відтворення і розвитку фізичних, психічних, духовних та інтелектуальних сил людини, що відбувається поза помешканням її постійного проживання в місцях, які можуть бути використані для цих цілей; включає в себе такі форми проведення вільного часу, як туризм, екскурсійна діяльність, санаторно-курортна діяльність, відпочинок).

Рекреаційна сфера, в якій відбувається відновлення та розвиток життєвих сил людини, належить до соціальної сфери у структурі суспільного виробництва, зокрема до виробництва послуг і духовних благ населенню (рис. 2).

Рис. 1.2.4 Структура суспільного виробництва [56, 57, 58]

Зважаючи на сказане вище, інфраструктурою рекреаційної діяльності вважаємо сукупність засобів, закладів, споруд, мереж та інших елементів матеріально-технічної бази, що допомагають здійснювати рекреаційну діяльність. Вона може знаходитися у всіх трьох групах (соціальна, виробнича, універсальна) основних видів інфраструктури життєдіяльності суспільства, але не всі їхні об'єкти застосовуються у рекреаційній сфері, лише певна частина. Спеціалізована інфраструктура рекреаційної діяльності (або рекреаційна інфраструктура), що задіюється тільки у рекреаційній сфері та в інших сферах життєдіяльності суспільства не використовується, представляє собою специфічні види рекреаційного спрямування складових трьох груп основних видів інфраструктури життєдіяльності суспільства.

1. Закладами виробництва та реалізації рекреаційних послуг вважаємо всі підприємства та організації, що обслуговують населення при здійсненні рекреаційної діяльності. В першу чергу до закладів із виробництва та реалізації таких рекреаційних послуг, як туристсько-екскурсійні, відносять:

1) дві групи туристських підприємств-посередників: туроператорів, тур агентів;

2) продуцентів окремих спеціалізованих послуг, наприклад, екскурсійні бюро.

Туристські оператори здійснюють виробництво туристського продукту на основі об'єднання та комбінування чужих (окремих послуг виробників) і власних послуг, його просування та реалізацію. Туристське агентство (туристський агент) виконує функції роздрібного продажу туристських послуг і турів споживачу – туристу або корпоративним клієнтам. Екскурсійні бюро, виробляючи специфічну послугу – екскурсію, самостійно її реалізує або окремим споживачам (екскурсантам, туристам), або туроператорам.

2. Санаторно-курортні заклади, з одного боку, можна віднести до групи засобів розміщення соціальної інфраструктури, зокрема до видів

спеціалізованих закладів, з іншого - до групи закладів, підприємств з виробництва послуг виробничої інфраструктури. Поділяємо ці заклади на:

1) спеціалізовані, в яких функція санаторно-курортного лікування, профілактики, оздоровлення первинна, основна, базова (санаторій, санаторій-профілакторій, курортна поліклініка, бальнеолікарня, грязелікарня, реабілітаційний центр);

2) загальнооздоровчі, де ця функція – вторинна, неосновна, другорядна (пансіонат, будинок відпочинку, база відпочинку).

3. Група «колективні засоби розміщення туристського спрямування» представлена турбазами, наметовими таборами, туристськими хижами, турстоянками, що обслуговують туристські маршрути, будинками рибалок і мисливців, альпіністськими таборами, садиби сільського (зеленого) туризму.

4. Пасажирські транспортні засоби із наявністю спальних місць за класифікацією ЮНВТО відносяться до спеціалізованих закладів групи засобів розміщення соціальної інфраструктури. Такими засобами слід вважати туристські поїзди, круїзні лайнери, спеціальні спальні автобуси та ін. Для пересування автодорогами та проживання у подорожі використовують також: 1) ротель, дім на колесах, автобудинок (motorhome); 2) караван - спеціальний автомобільний причеп, обладнаний під житлову кімнату з усіма зручностями, буксирується легковим автомобілем або тягачем; 3) кемпер (або бастай) - навісний житловий вагончик або великий намет, що складається у навісному спеціальному кузові для легкового автомобіля - пікапі.

5. До обладнання та устаткування рекреаційних територій можна віднести підйомники для лижників, лижні траси, спеціально розмічені доріжки для дозованої ходьби, бювети, обладнані пляжі та ін.

6. Туристсько-інформаційні центри (ТІЦ) – установи, що здійснюють рекламно-інформаційне, науково-методичне обслуговування туристів, організацій і підприємств. Ці установи є певним різновидом рекламно-

інформаційних служб. Вважаємо, що туристсько-інформаційні центри повинні виконувати, перш за все, рекламно-інформаційну функцію, виступаючи координатором запитів і пропозицій на ринку туристських послуг, і науково-методичну функцію, являючи собою концентрацію професійних науково-методичних кадрів. Завдяки саме цій другій функції ТЩ були б осередками:

- з розробки теоретично правильно вибудованих тематичних туристсько-екскурсійних маршрутів;
- з формування турпродукту для різних категорій споживачів із врахуванням сучасних технологій і методик;
- з контролю за якістю послуг, які надають рекреаційні (туристські) заклади;
- з проведення соціологічних і маркетингових досліджень туристів;
- з організації курсів, стажування, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів рекреаційної сфери.

Туристсько-інформаційні центри за їх значенням на рекреаційному ринку потрібно поділити на національні, регіональні, місцеві (локальні). Вони тоді б виконували свої основні функції відповідно на рівні держави, регіону або конкретного населеного пункту - рекреаційного (туристського) вузла, центра, пункту. Поряд з існуванням туристсько-інформаційних центрів необхідно запровадження мережі туристсько-інформаційних пунктів, які проводитимуть лише рекламно-інформаційну діяльність відносно конкретних рекреаційних (туристських) об'єктів

У Вінницькій області неналежний стан мережі автомобільних доріг загального користування місцевого значення складає біля 7,5 тис. км. (що становить біля 78% від загальної протяжності автомобільних доріг загальнодержавного та місцевого значення області). Низький рівень покриття мережі Інтернет (58,9% домогосподарств мають підключення до Інтернету вдома).

Розроблені й діють цілющі джерела мінеральної води, зокрема з високим вмістом радону в м. Хмільнику. Виявлено мінеральні води типу «Миргородська».

Область має розгалужену мережу залізничних (1074,1 км) та автомобільних шляхів загальнодержавного і місцевого значення (9518,5 км). Вінницька область по коефіцієнту транзитивності території займає перше місце в Україні.

Щільність автодоріг загального користування одна з найбільших в Україні і складає 359 км на 1000 км^{2}території. За результатами моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік Вінниччина увійшла у п’ятірку лідерів, посівши четверте місце. Протяжність мережі автомобільних доріг загального користування становить 9518,5 км, яка є найбільшою порівняно з Житомирською, Хмельницькою, Черкаською, Кіровоградською областями. Протяжність мережі вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах області становить 16959,6 км.

Щільність автомобільних доріг загального користування області складає 359 км на 1 тис. км^2, тоді як загальнодержавний показник – 281 км на1 тис. км^2.

Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям складає 340 км на 1 тис. км^2, яка є найбільшою після Хмельницької області та в порівнянні з Житомирською, Черкаською, Кіровоградською областями.

Транспортна галузь має добрі перспективи розвитку, враховуючи вигідне географічне розташування області в центрі України. На сьогоднішній день автомобільний транспорт у цілому задовольняє потреби економіки та населення області у перевезеннях – біля 50 тис. вантажних автомобілів та 450 тис. легкових автомобілів.

Внутрішні перевезення пасажирів автобусами здійснюють 800 суб’єктів господарювання, з них 36 юридичні особи, вони використовують 2,2 тис.

автобусів.

Відповідно до існуючої маршрутної мережі сьогодні в області є 435 внутрішньообласних міжміських, приміських маршрутів, 463 приміських внутрішньорайонних маршрутів, і біля 100 міських маршрутів. Дану кількість маршрутів обслуговує біля 800 автобусів, а також нараховується 47 міжнародних та 94 міжобласних маршрути.

На сьогодні в області на автобусних маршрутах загального користування працює 106 автобусів пристосованих для перевезення осіб з обмеженими фізичними можливостями, з них: 66 – у м.Вінниці.

За даними Укртрансбезпеки у області налічується 42 автостанції. Власниками 39 автостанцій являється ПАТ «Вінницьке обласне підприємство автобусних станцій 10599» та 3 автостанціївласник ФОП Дарморос П.Е.

Всього за останніми даними в області зареєстровано 1006 субєктів підприємницької діяльності, які надають послуги таксі та 1211 ліцензіатів.

За даними ПАТ «Укрзалізниця» на території Вінницької області у підпорядкуванні двох регіональних філій ДП «Південно-західна залізниця» та ДП «Одеська залізниця» знаходяться 61 залізнична станція. Загальна протяжність залізничних магістралей Вінниччини складає 1074,3 км. Великі залізничні вузли – Жмеринка, Вінниця, Козятин та Вапнярка. Щільність залізничних колій загального користування на 1 тис. кв. кілометрів території становить 41 км, що вище середнього рівня подержаві.

Пасажирським автотранспортом області (з урахуванням перевезень, виконаних фізичними особами-підприємцями) за 2018 р. перевезено 79,9 млн пасажирів, пасажирооборот становив 1653,1 млн пас./ км. Обсяги перевезених пасажирів порівняно з 2017 р зменшились на 1,4%, а пасажирооборот збільшився на 9,6%.

Послугами пасажирського автотранспорту підприємств, основний вид діяльності яких є пасажирські перевезення, скористалося 31,0 млн пасажирів,

обсяг виконаного пасажирообороту становив 724,9 млн пас./ км. Обсяги перевезених пасажирів автотранспортом фізичних осіб-підприємців становили 100,4% та 109,5% відповідно від обсягів минулого року.

На території Вінницької області зареєстрований КП «Аеропорт Вінниця», який розташований в 7,5 км на схід від залізничної станції м.Вінниця і в 1 км на південний захід від населеного пункту Гавришівка. КП «Аеропорт Вінниця» має будівлю аеровокзального комплексу з високою пропускною спроможністю, з можливістю одночасного перебуванняу накопичувачі аеровокзалу до 186 чоловік. В аеропорту облаштовано пункт пропуску через державний кордон, діє митна служба.

У 2018 році з аеропорту здійснювались регулярні рейси до Ізраїлю (Тель-Авів), Польщі (Варшава) та чартерні рейси до Туреччини (Анталія), Єгипту (Шарм-ель-Шейх).

Таким чином, під інфраструктурою слід розуміти сукупність засобів, закладів, споруд, мереж та інших елементів матеріально-технічної бази, що допомагають здійснювати, зокрема, рекреаційну діяльність, та поділяємо її на соціальну, виробничу, універсальну, виділяючи окремий вид - спеціалізовану.

У наступному параграфі до розгляду пропонуються нормативно-правова база розвитку туристичної інфраструктури в Україні.

1.3. Нормативно-правова база розвитку туристичної інфраструктури в Україні

Одним із найважливіших аспектів, що ефективно впливає на функціонування туристичної сфери і діяльність туристичних підприємств зокрема, є інформаційна забезпеченість нормативно-правовими документами.

У цілому Законодавство України про туризм складається з Конституції

України, Закону України "Про туризм", Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про туризм", інших нормативно-правових актів, виданих відповідно до них [20, 29, 38, **Error! Reference source not found.**, 77,78, 81].

Відповідно до Закону України «Про туризм» держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності. Роль органів влади в цьому механізмі полягає у створенні сприятливих умов для діяльності в туристично-рекреаційній сфері. Туризм має важливе значення як для України в цілому, так і для Вінницької області зокрема.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.08.2013 р. № 843-р курортно-рекреаційну сферу і туризм за напрямами – будівництво курортно-рекреаційних об’єктів та об’єктів туристичної інфраструктури – віднесено до переліку пріоритетних галузей економіки.

Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 схвалено Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». Її метою є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Задля цього рух уперед здійснюватиметься за чотирма векторами: розвиток, безпека, відповідальність, гордість. У рамках названих векторів руху передбачена реалізація 62 реформ та програм розвитку держави, зокрема і Програми розвитку туризму.

Правову базу діяльності туристичної галузі країни закладено Законом України "Про туризм" та Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про туризм", який сьогодні є головним законодавчим актом, що визначає загальні правові, організаційні, виховні та соціально-економічні засади реалізації державної політики в галузі туризму, всебічно регламентує туристичну діяльність в Україні, створює умови для стимулювання ділової активності суб’єктів туристичного підприємництва, забезпечує оптимальний рівень державного регулювання процесу розвитку вітчизняного туризму. Закон

України “Про внесення змін до Закону України “Про туризм” став правовим підґрунтям для розробки цілого комплексу галузевих нормативно-інструктивних документів, що регламентують конкретні аспекти туристичної діяльності.

Закон України “Про туризм” визначав [81], що центральним органом державної виконавчої влади в галузі туризму є Державний комітет України з туризму, повноваження якого визначались цим законом та положенням, що затверджується Кабінетом Міністрів України. Але у зв’язку з неодноразовою реорганізацією структурних підрозділів уряду Державний комітет України по туризму було реформовано, спочатку в Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму, шляхом об'єднання з іншими комітетами, а з 2016 року створено Департамент туризму та курортів при Мінекономрозвитку, який є правонаступником вищевказаних формувань.

Про визнання вагомості туризму, його впливу на розвиток життя країни свідчать Укази Президента України від 02.03.2001 року "Про підтримку розвитку туризму в Україні" та від 14.12.2001 року "Про заходи щодо забезпечення реалізації державної політики у галузі туризму".

Майнові відносини в галузі туризму, засновані на рівності, автономії волі та майновій самостійності їх учасників, регулюються Цивільним і Господарським кодексами України з урахуванням особливостей, встановлених Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про туризм".

Мають важливе значення та істотно впливають на розвиток національної туристичної індустрії, особливо міжнародного туризму, міжнародно-правові акти з регулювання туристичної діяльності. Це насамперед "Загальна декларація прав людини", прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, Статут Всесвітньої туристичної організації (ВТО) (Мехіко 27 вересня 1970 року), Манільська декларація по світовому туризму (1980 р), Кодекс туриста, Хартія туризму та багато інших.

Якщо міжнародним договором України, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України, передбачені інші правила, ніж ті, що встановлені Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про туризм", застосовуються правила міжнародного договору.

Нормативно-правова база туристичної діяльності регулюється як спеціальним, так і загальним законодавством. Окрім Закону України "Про туризм" в новій редакції, до спеціального законодавства належать Закон України "Про курорти" від 5 жовтня 2000 року № 2026-ИІ.

До норм загального законодавства, крім Конституції України, якою закріплені основні права і свободи людини, їх гарантії, Цивільного та Господарського кодексів України, відносять Закони України – “Про захист прав споживачів”, який є основою державного регулювання безпеки товарів і послуг із метою захисту людини, її майнового та природного середовища; "Про порядок виїзду із України і в’їзду в Україну громадян України"; "Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті"; "Про страхування"; "Про рекламу"; "Про державний кордон України"; "Про охорону навколишнього природного середовища"; "Про правовий статус іноземців"; "Про підприємництво"; "Про підприємства в Україні"; "Про охорону культурної спадщини".

Велику групу законів та інших юридичних актів, які регулюють організаційно-правові питання туристичної діяльності, складають закони про працю та соціальне страхування. Це Закони України "Про оплату праці" від 24 березня 1995 року № 108/95 ВР, "Про колективні договори і угоди" від 1 липня 1993 року № 3356-XII, "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття" від 2 березня 2000 року № 1533-Ш, "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування" від 26 червня 1997 року № 400/97 ВР та багато інших.

Із великої кількості юридичних актів, які регулюють усі напрямки діяльності туристичного підприємства, визначальними є також Закон України

"Про підприємства в Україні", статут підприємства, а також узгоджений із чинним законодавством колективний договір, що регулює відносини трудового колективу з адміністрацією підприємства.

Правове забезпечення підприємницької діяльності, в тому числі туристичної, гарантується насамперед Господарським кодексом України, ухваленим Верховною Радою України в січні 2004 року.

Діяльність санаторно-курортних і оздоровчих підприємств в Україні регламентують декілька основних нормативно-правових актів – Закон України «Про Курорти», Загальне положення про санаторно-курортний заклад, Національний стандарт України «Послуги туристичні, засоби розміщення» (ДСТУ 4527:2006), Господарський кодекс України та Закон України «Про Акціонерні товариства» [20, 29, 38, **Error! Reference source not found.**, 77,78, 81].

Відповідно до зазначених вище нормативно-правових актів існують такі типи санаторно-курортних і оздоровчих підприємств: санаторії, санаторії-профілакторії, пансіонати з лікуванням, пансіонати відпочинку, курортний готель, будинки відпочинку, заклади 1-2 денного перебування, бази відпочинку та інші.

Всі типи санаторно-курортних і оздоровчих підприємств за функціональною ознакою розподіляються на санаторно-курортні й оздоровчі підприємства.

До санаторно-курортних підприємств слід віднести: санаторії, санаторії-профілакторії та пансіонати з лікуванням, тобто підприємства які надають послуги лікування та повинні розміщуватися на території курорту чи лікувально-оздоровчій місцевості.

До оздоровчих належать всі інші зазначені вище типи підприємств, що мають умови для відпочинку і оздоровлювання та розташовані, як правило, в межах курортів, рекреаційних та приміських зонах.

За профілем ці підприємства розподіляються на однопрофільні, які надають медичні послуги споживачам з однорідними захворюваннями (монопрофільні) та багатопрофільні, які мають у своєму складі два або більше спеціалізованих відділень [6].

Для лікування споживачів з однаковими захворюваннями створюються спеціалізовані санаторно-курортні заклади вузького профілю [6]. До спеціалізованих слід відносити лише санаторії, до підприємств загального призначення - всі інші санаторно-курортні і оздоровчі підприємства у т.ч. багатопрофільні санаторії.

Основний профіль лікування (медичний профіль) санаторно-курортного підприємства визначає центральний орган виконавчої влади з охорони здоров’я відповідно до наявності на його території лікувальних природних ресурсів. Тобто медичний профіль санаторію - це перелік показань та захворювань, які підлягають лікуванню, реабілітації та профілактиці. Відповідно до спеціалізації існують санаторно-курортні заклади для лікування захворювань органів кровообігу, травлення, обміну речовин, хвороб нервової системи, опорно-рухового апарату, органів дихання нетуберкульозного характеру, жіночої статевої сфери, шкіри, нирок, сечовивідних шляхів тощо [7].

Цілорічні санаторно-курортні і оздоровчі підприємства здійснюють функції з надання лікувальних, профілактичних та реабілітаційних послуг більш ніж три місяці поза літнім курортним сезоном. Сезонні підприємства здійснюють функції з надання лікувальних, профілактичних та реабілітаційних послуг лише протягом літнього курортного сезону.

Відповідно до ст. 63 Господарського кодексу України залежно від форм власності в Україні можуть діяти підприємства (в т.ч. санаторно-курортні і оздоровчі) таких видів:

- приватне підприємство, засноване на приватній власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);

- підприємство засноване на колективній власності (підприємство колективної власності);

- комунальне підприємство, засноване на комунальній власності територіальної громади;

- державне підприємство, засноване на державній власності;
- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності) [20].

Згідно з Господарським кодексом (ст. 70) підприємства мають право на добровільних засадах об’єднувати свою господарську діяльність (виробничу, комерційну та інші види). Види об’єднань підприємств, їх загальний статус, а також основні вимоги щодо здійснення ними господарської діяльності визначені у розділі 12 ГКУ. Особливості правового статусу об’єднань підприємств, створюваних за рішенням Кабінету Міністрів України, міністерств, інших компетентних державних органів, органів місцевого самоврядування, визначаються нормативними актами відповідних органів.

В Україні можуть діяти також інші види підприємств, передбачені законом. Визначення організаційно-правових форм, які розповсюджуються також на санаторно-курортні і оздоровчі підприємства.

За ознакою правового та економічного статусу доцільно виділити санаторно-курортні і оздоровчі підприємства з повною економічною і правовою самостійністю; та підприємства (заклади), які не мають правового та економічного статусу юридичної особи, що знаходяться у сфері управління органів виконавчої влади та у підпорядкуванні інших підприємств, установ і організацій.

Відомчі санаторно-курортні заклади знаходяться у сфері управління органів виконавчої влади, які підзвітні цим органам, та на їх балансі й обслуговують окремі категорії населення за професійною, відомчою або іншою непов’язаною зі станом здоров’я ознакою.

Нині, значна частка санаторно-курортних і оздоровчих підприємств України залежно від їх відомчого підпорядкування знаходяться у складі Федерації профспілок України, Фонду соціального страхування України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства транспорту України, інших міністерств та відомств.

За метою і характером економічної діяльності виділяють підприємства комерційні (прибуткові), які прагнуть отримувати цільовий прибуток на відповідній стадії свого життєвого циклу; та некомерційні (неприбуткові), що створюються з метою надання суспільних медичних послуг, надають пріоритетне значення у своїй діяльності соціальним цілям і не ставлять за мету отримання прибутку. До неприбуткових належать санаторно-курортні і оздоровчі підприємства, які повністю утримуються за рахунок відповідного Державного бюджету, місцевих бюджетів чи знаходяться на балансі інших юридичних осіб (туберкульозні санаторії, санаторії-профілакторії, табори праці та відпочинку тощо).

У табл. А.2 надано узагальнену класифікацію санаторно-курортних і оздоровчих підприємств за різними ознаками.

Отже, запропонована класифікація має практичне значення, оскільки дозволяє виявляти структуру санаторно-курортних і оздоровчих послуг і попит на них, формувати цільові установки, вирішувати питання організації та управління санаторно-курортних і оздоровчих підприємств.

У наступному розділі буде висвітлено аналіз сучасного стану розвитку туристичної інфраструктури у Вінницькому регіоні.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У ВІННИЦЬКОМУ РЕГІОНІ

2.1. Оцінка розвитку готельного та ресторанного господарства в регіоні

Сучасний менеджмент презентує нові напрями управлінської діяльності як моделі розвитку різних галузей економіки. Йому притаманні такі риси, як: клієнто-орієнтований підхід; диверсифікація бізнесу; активізація людського фактору; використання сучасних інтегрованих інформаційних маркетингових технологій; розвиток партнерських зв'язків, а також генерація нових організаційних форм управління, таких як: глобальні об'єднання, стратегічні альянси, консорціуми. Ці нові організаційні форми забезпечують доступ до дешевих ресурсів і світових ринків збуту, а в інноваційному плані – дозволяють підприємствам різної форми власності не просто реалізовувати послуги контрагентам чи споживачам, але й формувати попит та підвищувати ефективність в різних сегментах ринку, про що є засвідчують праці відомих вітчизняних науковців.

Зазначене в повній мірі відноситься і до готельно-ресторанної справи, проте має свої структурно-аналітичні напрями управлінської діяльності (рис. 2.1.1).

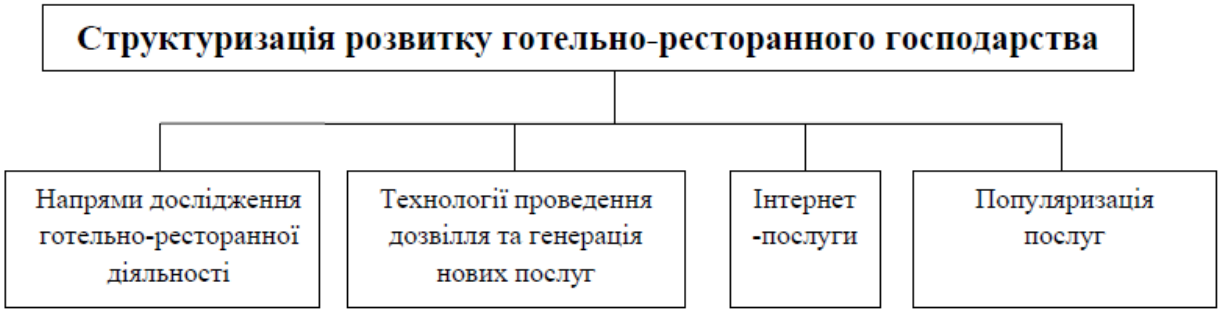

Рис. 2.1.1 Напрями та тенденції розвитку готельно-ресторанної справи, [50]

Із початком економічних трансформацій прибутковість закладів

ресторанного господарства, функціонуючих на обмеженому сегменті продовольчого ринку, при низькому рівні життя українців стала доволі нестабільною. Вплив зовнішніх факторів призвів до того, що більше половини підприємств ресторанного господарства в Україні стали збитковими. Українським рестораторам в своїй роботі доводиться орієнтуватися на низку національних особливостей: низьку купівельну спроможність більшої частини населення, відсутність налагодженої системи постачання продовольчих товарів та низьку якість обслуговуючого персоналу. Це призвело до пошуку нових підходів обґрунтування характеристик споживання та надання послуг з орієнтацією на певну місцеву культуру як самої України, так і розвинених країн світу.

У ресторанному господарстві почала розвиватися стійка тенденція появи тематичних ресторанів, заснованих на базі кулінарних традицій різних країн. За цією ознакою в Україні сьогодні ресторани пропонують гостям страви кухонь більше тридцяти країн світу, в тому числі: польської, грузинської, узбецької, угорської, грецької, французької, американської, німецької, іспанської, італійської, японської, арабської та інших.

Стійкою тенденцією слід вважати також переміщення послуг із закладів ресторанного господарства до робочих місць (офіси, установи), місць проведення родинних свят, ювілеїв, а також з доставкою за адресою. Цю послугу згідно міжнародної термінології часто називають “cafering”, і вона вміщує широкий асортимент: піца, бутерброди, борошняні виробі, страви з курячого філе, січеного м’яса, а також екзотичного змісту: морепродукти, дієтичні страви, вегетаріанські тощо.

У роботі ресторанного господарства за переміщенням послуг можна виділити три основні групи класифікації:

1) національну, де в повному обсязі представлена національна кухня народів світу з елементами національного декору та етнічних предметів

вжитку. Від загального обсягу в світовому масштабі вони складають 20%;

2) послуги з предметною спеціалізацією, з організацією швидкого обслуговування й тематичні, що надаються під замовлення (під ідею) – 68%;

3) послуги без чіткого спрямування – 12% [7, с. 323].

Слід також звернути увагу на зміну характеру і структури діяльності ресторанного господарства. Зберігаючи кращі традиції національної кухні, ресторани стали візитною карткою гостинності міст, певною формою проведення дозвілля, ознакою престижу та фінансового достатку відвідувачів. Сьогодні кожен ресторан відрізняється від інших власним стилем: національним, лицарських замків, сільською екзотикою, мисливським змістом тощо. Серед атрибутів інтер'єрів ресторанів можна побачити картини, каміни, фонтани, акваріуми, ігрові автомати та різноманітні композиції із декоративних квітів.

Напрямом розвитку ресторанної справи є надання реклами як послуги та складової гостинності й сервісу. У віртуальному ринку ресторанних послуг надаються, наприклад, on-line замовлення для клієнтів у мережі Інтернет або самостійно. При цьому ресторани можуть надати європейську кухню (5% замовників) від банку даних; американську – 4,3%; японську – 3,9%; китайську, італійську та мексиканську – по 3,09%; грузинську – 2,1%; арабську та німецьку – до 1,7%. Послуги ресторанів при замовленні через Інтернет суттєво різняться за показником вартості. У розрахунку на одного відвідувача це має такий вигляд: до 10 доларів США – 28% відвідувачів; від 10 до 20 – 42%; від 20 до 30 – 13%; від 30 до 50 – 15%; від 50 і вище – 2% [39]. На рівень цін ресторанних послуг напряму впливають собівартість і склад продуктів, з яких готуються фірмові страви.

Окремо слід виділити зміни форм розрахунків за ресторанні послуги, зокрема кредитні картки. Наприклад, на сьогодні широко використовують кредитну картку Master Card/Euro card (72% ресторанів), Visa – 20% та ряд

інших (“Maestro Cirrus”, “American Express”, “Discovery”).

Загалом у готельному й ресторанному бізнесі можна виділити такі основні тенденції розвитку, а саме:

1. Забезпечення відпочинку громадян та сприяння поліпшенню їх здоров’я.
2. Модернізація технологічних процесів при обслуговуванні клієнтів.
3. Підвищення рівня технічного забезпечення ресторанних закладів.
4. Вдосконалення асортименту продовольчої продукції та ресторанних послуг.
5. Розвиток системи управління ресторанним бізнесом як на рівні самих ресторанів, так і держави в цілому.

Управлінський напрям можна більш детально представити у вигляді структури механізму реалізації інноваційної політики в готельно-ресторанній справі: правове регулювання розвитку, ресурсне забезпечення та форми фінансування, мотиваційні системи заохочення до праці та підвищення кваліфікації працівників, організаційне забезпечення управлінських процесів та інформаційно-методичне. При цьому кожен із вищезазначених секторів механізму має відносно самостійний зміст і цільове призначення.

Аналізуючи готельне господарство України, слід зазначити, що його розвиток носить двоїстий характер (рис. 2.1.2).

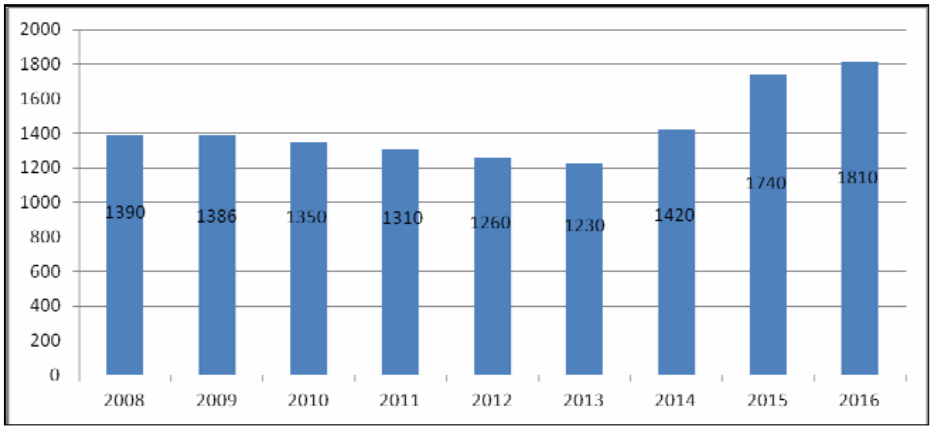

Рис. 2.1.2 Динаміка чисельності підприємств готельного типу, за [37]

У період з 2013 по 2018 роки відбувалося поступове зростання кількості готельних підприємств, що стало наслідком радикальних змін внутрішньополітичної ситуації в країні та підвищення інтересу зарубіжних інвесторів до сектору готельної нерухомості, проведенню ряду масштабних заходів: міжнародного пісенного конкурсу “Євробачення” та чемпіонату Європи з футболу.

Як результат, (2018 р.) в Україні нараховувалось 4341 колективних засобів розміщення, у тому числі 2478 готелів та інших місць для тимчасового проживання й 1863 спеціалізованих місць розміщення. З 2016 року показники розвитку готельного господарства мають негативну тенденцію, що є наслідком загострення внутрішньополітичної ситуації. Становище у Вінницькій області показано в табл. 2.1.1 та 2.1.2.

Таблиця 2.1.1

Готелі та інші місця для тимчасового проживання [87]

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2016	2017
Кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання	32	31	30	25	25	25	24	23	23	22	21
Кількість номерів	1166	976	967	866	804	784	809	780	778	755	674
Житлова площа всіх номерів, тис. $м^2$	22,3	20,9	20,7	20,7	19,2	15,9	16,2	15,7	15,4	15,8	14,2
Одноразова місткість, місць	2464	2064	1985	1764	1469	1519	1596	1553	1563	1495	1364
Обслуговано приїжджих, тис. осіб	67,5	76,8	87,2	81,3	70,8	56,9	69,7	76,4	69,8	44,9	49

Підтвердженням тому є середньорічний коефіцієнт завантаженості готелів України, який щорічно змінюється. Так, з 1999 року цей показник зріс з 0,23 до 0,25 у 2000 р.; у 2001 – 2002 він досяг 0,28; у 2003 – 0,32. Впродовж

2004 – 2006 рр. коефіцієнт завантаженості вже складав 0,34, а з 2006 зріс до 0,35. При цьому мінімальне використання місткості готелів (0,18 та 0,19) було, відповідно, в Івано-Франківській та Херсонській областях, а максимальне – 0,63 – у м. Києві. Зниження завантаженості готелів пояснюється низькими доходами населення, відсутністю попиту на вітчизняні туристичні послуги та недостатнього інвестиційного забезпечення по модернізації галузі. За таких умов з урахуванням вартості банківського кредиту економічна активність щодо будівництва нових готельних споруд стає практично неможливою.

Таблиця 2.1.2

Колективні засоби розміщування у Вінницькій області [87]

	Кількість колективних засобів розміщування, од	Кількість місць у колективних засобах розміщування, од	Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування
2011	77	7609	114700
2012	90	7567	146359
2013	100	7649	134551
2014	98	7276	140261
2015	99	7440	130136
2016	80	6653	138687
2017	85	6217	161649
2018	22	1895	78426

Основу функціонально-компонентної структури ресторанного господарства Вінниччини складають їдальні, їх частка становить 69,3%, також слід відмітити значення кафе (25,5%), ресторанів (14,8%) та барів (3,6%).

Найбільша кількість їдалень розміщена в межах Вінницького, Хмільницького, Тульчинського та Могилів-Подільського районів, їх кількість в порівнянні з 2010 р. збільшилася. Кафе як найпопулярніший тип закладу займає вагоме місце у ресторанній індустрії багатьох районів області. Найбільша кількість кафе представлена в м. Вінниця та Вінницькому районі (60 одиниць), також в Гайсинському та Могилів-Подільському районах. В розрізі районів спостерігається тенденція до розміщення даних закладів в районних центрах

або селищах міського типу. Також у області функціонують кафетерії. Вони організовуються переважно при великих продовольчих і універсальних магазинах. Призначені кафетерії для продажу і споживання на місці гарячих напоїв, молочнокислих продуктів, бутербродів, кондитерських виробів та інших товарів, які не потребують складного приготування.

Ресторани Вінниччини організовують обслуговування бенкетів різних видів, тематичних вечорів та надають додаткові послуги населенню області (офіціант вдома, прокат столового посуду, доставка замовлень додому тощо). В області наявні райони, де відсутній даний тип закладу, найбільша ж кількість ресторанів розміщена у Вінницькому районі разом з м. Вінниця (10) та Хмільникському (4). Найпопулярнішими ресторанами Вінниці є «Дубовий гай», «Стара Вінниця», «Старий замок», «Європа», «Буржуй», «Версаль» тощо. Частка барів у структурі ресторанного господарства є незначною (3,6%), найбільша їх кількість розміщена у Вінницькому, Літинському та Тульчинському районах.

Сьогоднішня ситуація на ринку говорить про тенденції і перспективи розвитку фаст-фудів в нашій області в найближчих пару років. Даний сегмент ринку перспективний з точки зору залучення клієнтів, його ненасиченості і швидкої окупності капіталовкладень. Фаст-фуд і дорогий ресторан, рівні по кількості посадочних місць, не сильно різняться в аспекті капіталовкладень, проте фаст-фуд окупається значно швидше через більшу кількість відвідувачів. В основному розвинені фаст-фуди у м. Вінниця, де представлені такі торгові марки: McDonald's, Піца Челентано™, Картопляна Хата™, Печена Картопля, Єврохата.

Станом на 1 січня 2017 р. в області нараховувалось 1115 об'єктів ресторанного господарства (РГ) на 79,6 тис. місць. Протягом 2005-2011 рр. мережа скоротилась на 277 одиниць (на 21,2%), число посадкових місць - на 14,5 тис. місць. З одного боку, це може свідчити про спад у розвитку

ресторанного господарства області, а з іншого, про ситуацію, що склалась на ринку в результаті економічних трансформацій та неспроможності певних суб'єктів господарювання «вижити» у складних умовах жорсткої конкуренції. Якщо ж говорити про спад, то доцільно з'ясувати з чим це пов'язано. Насамперед це ринкові перетворення, що супроводжуються зменшенням грошових доходів. А також незадовільна демографічна ситуація: від'ємний приріст населення та інші чинники. У області зменшується кількість потенційних споживачів продукції та послуг мережі ресторанного господарства.

При дослідженні також встановлено, що в містах і міських поселеннях області обсяг мережі РГ скорочувався дещо швидше ніж у сільській місцевості. Якщо в переважній більшості районів кількість об'єктів стала меншою, ніж була, то в деяких районах вона є незмінною або дещо збільшилась (Барський, Гайсинський, Жмеринський, Іллінецький, Козятинський райони). Зменшення мережі відбулось головним чином за рахунок здачі об'єктів в оренду фізичним особам. Найвища забезпеченість населення мережею ресторанного господарства (на 10 тис. осіб) спостерігається в Теплицькому, Погребищенському, Оратівському, Могилів-Подільскому та Муровано-Куриловецькому районах.

Кількість місць в об'єктах ресторанного господарства Вінницької області протягом останніх десяти років теж зменшилася, на сьогодні найбільше таких місць в м. Вінниця, Бершадському, Шаргородському та Вінницькому районах. Найменша кількість місць в Тростянецькому, Козятинському, Крижопільскому та Тиврівському районах.

Сфера ресторанного господарства перебуває під впливом як негативних, так і позитивних тенденцій властивій ринковій економіці. Визначивши рівень розвитку ресторанного господарства (*Ri*) районів Вінниччини, слід відзначити, що для області властиве явище «тяжіння до центрів» - чим більше і потужніше

центральне місто (ядро) району, тим вищий рівень розвитку ресторанного господарства та тим кращою є організація процесу обслуговування населення. Насамперед це стосується Вінницького (*Ri* = 0,89), Погребищенського (*Ri* = 0,80), Хмільницького (*Ri* = 0,92), Теплицького (*Ri* = 0,89) та Могилів-Подільського (*Ri* = 1,04) районів.

Ресторанне господарство є важливим сектором економіки, який бере безпосередню участь у процесі суспільного відтворення, задовольняючи потреби у харчуванні та наданні послуг населенню. В умовах ринкової економіки виникає необхідність пошуку нових та ефективних стратегій розвитку підприємств ресторанного господарства. Одним з таких інноваційних напрямків є розвиток кейтерингу. Кейтеринг (англ. catering - постачання продуктів, громадське харчування) - це ресторанне обслуговування заходів на природі або в приміщеннях, які не є ресторанами [1].

В Україні кейтеринг як вид ресторанного бізнесу почав формуватися в середині 1990-х рр. На сучасному етапі обсяг ринку кейтерингових послуг в країні оцінюють в 2 млн. дол. на рік. У Вінницькій області кейтерингом займаються переважно підприємства обласного центру. Гідними прикладами високоякісного кейтерингу у місті виступають такі компанії, як «City Кейтерінг», «Смачний їжак», «Спорт-Тайм», «Prime», «Беатріче» тощо. Найбільш популярними серед вінничан є корпоративний кейтеринг і такий його вид, як приготування їжі в приміщенні і споживання за його межами (переважно доставка готових обідів в офіси). Крім цього, сьогодні на Вінниччині використовують як дрібний, так і великий кейтеринг. Дрібний кейтеринг - це будь-яке постачання їжі за межі місця приготування, тобто кухні. Під великим кейтерингом розуміють організацію бенкетів та фуршетів, для яких середня вартість замовлення становить 150-200 грн. на людину, а кількість учасників - 50 осіб і більше.

Конкуренція на ринку великого і дрібного кейтерингу Вінниччини зараз

невелика і йому є куди зростати, оскільки тенденція частих замовлень їжі за межі підприємства харчування з'явилася досить недавно, хоча у всьому світі такий вид обслуговування вже досить популярний.

Таким чином, ресторанний бізнес є однією із найбільш значущих складових індустрії гостинності. У всьому цивілізованому світі він є одним із найбільш розповсюджених видів малого бізнесу, тому заклади та підприємства області ведуть між собою постійну боротьбу за сегментацію ринку; за пошук нових та за утримання постійних споживачів їхньої продукції та послуг.

Отже, загострення політичної та економічної кризи призвели до значного сповільнення темпів розвитку готельно-ресторанного ринку. З іншої сторони, сповільнення росту готельно-ресторанного бізнесу визвано відсутністю достатнього інноваційного забезпечення галузі, прорахунками в її регулюванні з боку відповідних державних структур та низької купівельної спроможності населення України, яке не в змозі користуватися цими послугами. За таких умов є необхідним формування й реалізація державної інвестиційної політики щодо розвитку готельно-ресторанного господарства, яка б включала в себе такі найважливіші складові, як: механізми державного регулювання цієї галузі; ресурсне забезпечення й пільгове фінансування розвитку; організаційно-функціональне забезпечення управлінських процесів; інформаційно-методичне забезпечення галузі, мається на увазі систематична інформація, оцінювання впроваджених інновацій.

Далі будемо аналізувати сучасний стан розвитку санаторно-курортних закладів в області.

2.2. Сучасний стан розвитку санаторно-курортних закладів в області

Станом на 01.01.2020 року у Вінницькій області функціонують 138 медичних закладів (у 2015 році 122 заклади): 54 заклади первинної медико-санітарної допомоги, до складу яких входить 309 амбулаторій загальної практики сімейної медицини(з яких 218 сільських) та 734 ФАПи та ФП, 48 закладів вторинної медичної допомоги та 36 закладів обласного підпорядкування. За період з 2015 по2019 роки кількість закладів первинної медичної допомоги Вінницької області зросла на 21 (з 33 до 54).

Станом на 01.01.2020 р. потужність ліжкового фонду області становить 9708 ліжок. Забезпеченість ліжками по області становить 62,5 на 10тис. населення проти 67,2 на 10 тис. населення у2015 році. В закладах охорони здоров'я області розгорнуто і функціонують 5591 ліжок вторинного рівня медичної допомоги (57,6% загальної потужності ліжкового фонду цілодобових стаціонарів, зних 1230 ліжок у обласному центрі), та 4117 ліжок на третинному рівні у обласних ЛПЗ.

В рамках децентралізації у сфері охорони здоров'я на рівні об'єднаних територіальних громад в області створено, пройшли офіційну реєстрацію тафункціонують 19 нових закладів первинної медико-санітарної допомоги.

За період з 2015 по 2019 роки кількість закладів вторинної медичної допомоги Вінницькоїобласті зросла на 1 (з 47 до 48).

Далеко за межами не лише області, але й України відоме місто-курорт Хмільник, який ще називають "радоновою скарбницею" та українським Баден-Баденом. Радоновим водам Хмільника немає рівних серед відомих мінеральних вод Європи.

До складу бальнеологічного курорту входять 7 санаторно-курортних закладів та Хмільницька обласна фізіотерапевтична лікарня, що дає змогущорічно оздоровлювати понад 50 тис. осіб, як з України, так і з-за

кордону (табл. 2.2.1). Завдяки сучасному обладнанню, новітнім методикам, високому професійному рівню лікарського корпусу ефективність лікування на курорті Хмільник сягає 97%. У 2018 році кількість відпочиваючих в порівнянні з 2017 роком збільшилась на 30,4% та становить 55,2 тис. осіб.

Таблиця 2.2.1

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади Вінницької області [87]

	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
1995	21	6,0	8	0,4	2	0,6	6	1,7
1996	21	5,7	8	0,4	2	0,5	2	0,3
1997	21	5,2	7	0,4	–	–	2	0,3
1998	22	5,1	7	0,4	–	–	1	0,3
1999	22	5,0	8	0,4	–	–	2	0,3
2000	22	5,2	6	0,4	–	–	3	0,3
2001	22	5,0	6	0,4	–	–	3	0,3
2002	23	5,4	6	0,4	–	–	2	0,5
2003	24	5,8	6	0,4	–	–	2	0,1
2004	23	5,4	6	0,4	–	–	3	0,3
2005	21	5,1	6	0,4	1	0,4	3	0,3
2006	21	5,2	6	0,4	1	0,2	3	0,3
2007	21	5,1	6	0,3	1	0,2	3	0,3
2008	21	5,4	6	0,3	–	–	3	0,3
2009	21	5,2	6	0,3	–	–	3	0,3
2010	21	5,1	6	0,3	–	–	3	0,3
2011	21	4,9	6	0,3	–	–	3	0,3
2012	22	5,0	6	0,3	–	–	1	0,1
2013	22	5,0	5	0,3	–	–	1	0,1
2014	20	4,6	4	0,2	–	–	1	0,3
2015	20	4,6	3	0,2	–	–	1	0,3
2016	18	4,1	1	0,1	–	–	1	0,3
2017	17	3,6	1	0,1	–	–	1	0,3

Клінічний санаторій «Авангард» в м. Немирів – багатопрофільний лікувально-оздоровчий заклад, із столітньою історією, розкішним старовинним парком (1787 р.) та палацом княгині М. Щербатової (1894-1914 рр.). Має власне родовище мінеральної радонової води з цілющими властивостями та м’якою

дією на організм людини. В санаторії єкілька унікальних відділень, які офіційно визнані кращими у всій країні – пульмонологічне, ендокринологічне, опікове і паталогії вагітності з сучасними технологіями водолікування. Санаторій включений до переліку пам’яток у номінації «Перлини Поділля» та основних туристичних маршрутів Вінниччини.

Культурно-мистецька інфраструктура областіє однією із найбільших в Україні і нараховує 2104 одиниці, що відповідає державним нормативам.

Третьою за чисельністю в державі є клубна мережа, яка становить 1040 закладів. Творчі традиції Вінниччини зберігають понад 6,7 тис. колективів аматорського мистецтва, осередків народної творчості, студій сучасного мистецтва. В областідіє 3,1 тис. дитячих творчих формувань, які своєю діяльністю охоплюють 53% дітей шкільного віку. За даними показниками область займає лідируючі позиції серед регіонів України.

Транскордонна торгівля послугами сприяє розвитку ринку медичних послуг, що надаються поза межами постійного проживання пацієнта. Ринок транскордонних медичних послуг став активно рости і набувати все більш масовий характер і привівдо появи нового виду туризму – «медичного туризму». Внаслідок того, що пацієнти не задоволені тимрівнем, якістю або вартістю медичних послуг, щонадаються їм у рамках національних систем охорони здоров’я, за даними видання Medical Travel щороку здійснюється близько 30 млн подорожей.

Абсолютними лідерами у цьому сегменті на сьогодні є Німеччина, Ізраїль та Туреччина. Активно стали розвиватися кластери з медичного туризму у Польщі, Чехії, Угорщині, Литві та Хорватії, якихвже сьогодні охрестили «східноєвропейськими тиграми медичного туризму».

Однак світова економічна криза посилила необхідність зниження витрат домогосподарств в більшості країн світу, тому потік в «країни третього світу – економічно розвинуті країни» паралельно з аверсним запрацював в реверсному

режимі: в країнах, що розвиваються, створили ультрасучасні медичні центри, персонал яких складають висококваліфіковані спеціалісти. Нині виникла нова сфера глобального конкурентного протистояння національних економік, оскільки медичний туризм за останні роки отримав статус одного з базових конкурентоспроможних елементів ефективної сервіс-орієнтованої економіки. За прогнозами Всесвітньої організації здоров'я, до 2022 року туризм і охорона здоров'я стануть однією із визначальних галузей.

Незважаючи на кризове становище системи охорони здоров'я та недосконалість законодавчої бази, Україна вже стала постачальником медичних послуг з дуже конкурентним співвідношенням ціна-якість: щороку за отриманням медичних послуг приїжджають біля 50 тис. іноземних пацієнтів, близько 50-70 медичних центрів орієнтовані на клієнтів-іноземців. Конкурентоздатними напрямками є репродуктологія, офтальмологія, стоматологія, клітинна терапія, пластична хірургія, кардіохірургія, естетична медицина. Україна має перспективи стати активним учасником міжнародного медичного туризму як у сфері лікування, так і оздоровлення, так як значним потенціалом для розвитку в'їзного та внутрішнього медичного туризму володіють також курорти з мінеральними водами і цілющими грязями. Також є інтерес іноземних пацієнтів до напрямів відновлювальної медицини.

Вінниччина має високий потенціал розвитку медичного туризму. Окрім наявності унікальних природно-рекреаційних ресурсів (родовищ мінеральних вод та глини), в області розвинена мережа санаторно-курортних, оздоровчих закладів (зокрема, курортний комплекс Хмільник включає 8 санаторно-курортних та оздоровчих закладів і щорічно приймає біля 50 тис. пацієнтів), є високодиференційовані заклади охорони здоров'я третинного рівня та потужний науково-медичний навчальний заклад – Винницький медичний університет ім. М.І. Пирогова входить до 6 найкращих медичних навчальних закладів України.

Все більшим попитом серед туристів, які приїжджають оздоровитися на Вінниччині, користуються санаторії м. Хмільника та м. Немирова, адже Вінниччина багата якісними мінеральними та прісними підземними водами. Радоновим водам Хмільника немає рівних серед відомих мінеральних вод Європи. До складу бальнеологічного курорту входять 8 санаторно-курортних закладів, що дає змогу щорічно оздоровлювати до 50 тис. осіб, як з України, так і з-за кордону, а це чималий потенціал для розвитку курортного туризму. Завдяки сучасному обладнанню, новітнім методикам, високому професійному рівню лікарського корпусу ефективність лікування на курорті Хмільник складає 97%.

Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку – спеціально організовані або пристосовані заклади, призначені для оздоровлення, відпочинку та розвитку дітей, які працювали влітку відповідного року і надавали дітям послуги з оздоровлення та відпочинку. До дитячих закладів оздоровлення належать позаміські заклади оздоровлення, санаторного типу та дитячі центри. До дитячих закладів відпочинку належать заклади праці й відпочинку, табори з денним перебуванням, позаміські заклади відпочинку та наметові містечка. Чисельність та структуру закладіву Вінницькій області показано в табл. 2.2.2

Таблиця 2.2.2

Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку [87]

	Кількість закладів, од		У них місць, од		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	у тому числі заклади оздоровлення[1]	усього	у тому числі у закладах оздоровлення[1]	усього	у тому числі у закладах оздоровлення[1]
2000	64	22	5835	5251	18157	15450
2001	77	22	6744	5780	20092	16127
2002	350	21	6130	5520	34733	15989
2003	488	22	6320	5690	41438	15485
2004	826	21	6848	5620	92853	16200
2005	806	19	6135	5030	91102	15079
2006	753	20	6099	5110	85791	13204
2007	729	20	5963	5610	81796	13280

Продовження табл. 2.2.2

2008	765	20	5775	5145	83605	14356
2009	769	19	5666	5065	82187	12094
2010	803	20	5601	5451	78361	10994
2011	795	20	5666	5506	78143	9682
2012	813	20	5636	5486	78312	10276
2013	826	20	5480	5330	81189	11367
2014	629	19	5380	5230	60700	11736
2015	244	16	4690	4540	27137	7126
2016	258	15	4340	4190	26654	7870
2017	293	13	3770	3620	29793	6713
2018	249	10	2830	2720	27027	5807
2019	229	14	3770	3670	28158	7222

Також, на території області розташовано близько 25 баз відпочинку, в яких пропонують комфортне проживання із усіма зручностями та високу якіст необхідних послуг.

Основною метою Програми розвитку туризму в області на 2017-2020 роки є створення конкурентоспроможного на національному та міжнародному ринках туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби мешканців області та її гостей, на основі здійснення заходів, спрямованих на розвиток туристичної галузі області, При цьому, особлива увага приділяється доступу до туристичних послуг осіб з функціональними обмеженнями. Крім того, передбачається створення та розвиток матеріально-технічної бази і сучасної інфраструктури туризму, сприятливих умов для залучення інвестицій, ефективного використання природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу, етнографічних особливостей регіону, забезпечення умов для повноцінного функціонування суб’єктів туристичної діяльності, підвищення якості та асортименту туристичних послуг, розширення мережі туристично-екскурсійних маршрутів, підготовка кваліфікованих екскурсоводів, здійснення системної рекламно-інформаційної діяльності, підтримку в’їзного та внутрішнього туризму, зокрема сільського.

Таким чином, для формування галузі оздоровчого та лікувального туризму в регіоні важливо комплексно підійти до створення якісного конкурентного продукту та супутніх послуг, створити умови для підвищення кваліфікації фахівців відповідно до кращого вітчизняного та міжнародного досвіду, активної промоції та маркетингу медичних послуг на цільових ринках.

У наступному параграфі буде оцінено розвиток туризму у Вінницькому регіоні за останній період.

2.3. Оцінка розвитку туризму у Вінницькому регіоні

Туристичні послуги у 2018 році у Вінницькій області надавали 87 суб'єктів господарювання (25 ліцензованих підприємств (туроператорів) таблизько 62 туристичних агентів), а в 2017 році – 69суб'єктів господарювання.В області на державному обліку перебуває4330 пам'яток культурної спадщини: 1739 – археології, 1897 – історії, 548 – містобудування та архітектури, 98 – монументального мистецтва, 47 – садово-паркового мистецтва, 1 – ландшафтна.

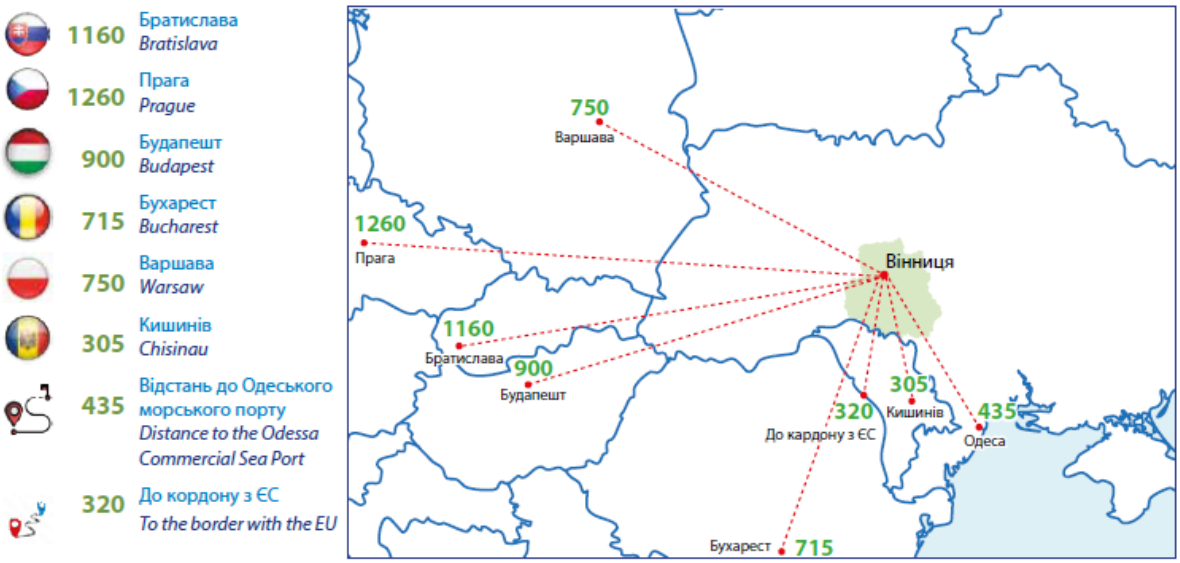

Рис. 2.3.1 Відстань до європейських столиць [28, 95]

Особливості географічного положення та рельєфу Вінниччини, сприятливий клімат, багатство флори і фауни, об’єкти санаторно-курортного лікування, історико-культурний та туристично-рекреаційний потенціал, достатні людські ресурси, розвинута мережа транспортного сполучення, можливість авіасполучення сприяють розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму.

Динаміка туристичних потоків у регіоні заостанніх 5 років демонструє їх рівномірне зростання. Слід відмітити що кількість туристів, обслуговуваних суб’єктами господарювання, що здійснюють туристичну діяльність 2018 році становила 42178 осіб, що в порівнянні з 2014 роком збільшилась в 2 рази.

В 2018 році відбулося зростання кількості внутрішніх туристів в порівняні 2014 роком на 35%. (табл. 2.3.1 та 2.3.3).

Таблиця 2.3.1

Динаміка кількості туристів, обслуговуваних суб’єктами туристичної діяльності Вінницької області, (осіб) [89]

	2014	2015	2016	2017	2018	2018до 2017, %
Кількість туристів, обслуговуваних суб’єктами господарювання, що здійснюють туристичну діяльність	20744	22706	27485	38634	42178	109,2
туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	14553	13580	17550	30645	33816	110,3
внутрішні туристи	6191	9126	9935	7989	8360	104,6

Аналіз фінансово-економічних показників туристичної діяльності за 2014-2019 роки свідчить про позитивну динаміку розвитку галузі, зокрема, сума надходжень туристичного збору до місцевих бюджетів збільшується з кожним роком. (табл. 2.3.2).

Табл. 2.3.2

Інформація щодо обсягів надходження туристичного збору по Вінницькій області, (тис. грн) [89]

Рік	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019 до 2018, %
Фактичне надходження	181,1	209,6	310,4	394,7	483,8	2593,2	536

Для відпочиваючих широко представлені народні промисли: різьба по дереву, гончарство, вишивка, писанкарство, теслярство, лозоплетіння, каменотесний промисел, живопис, кераміка, флористика, лялька-мотанка, гобелен, плетіння.

Таблиця 2.3.3.

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму, (осіб) [89,96]

	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього[1]	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2000	66464	1828	2825	61811
2001	36413	1506	2562	32345
2002	37104	1439	1879	33786
2003	32673	1354	2496	28823
2004	27466	2088	2097	23281
2005	29819	2527	4891	22401
2006	39346	2544	8416	28386
2007	47844	2844	11383	33584
2008	49146	2392	13795	32959
2009	37272	1889	11960	23423
2010	38530	2193	13960	22377
2011	26383	17	13583	12783
2012	25878	52	18064	7762
2013	29606	15	21308	8283
2014	20744	–	14553	6191
2015	22748	42	13580	9126
2016	27485	–	17550	9935
2017	38634	–	30645	7989
2018	42178	2	33816	8360

В області діє проект «Гастрогід Вінниччини», головною метою якого є активізація місцевого гастрономічного середовища, вивчення особливості подільської кухні, запровадження смачних туристичних маршрутів та популяризація подільської кухні серед гостей області.

Все більшої популярності набуває активний туризм. Зокрема, в регіоні досить успішно розвиваються такі види активного відпочинку як: велосипедний, кінний та водний. Особливо цікавимактивним відпочинком на Вінниччині є рафтинг – сплав по річах Мурафа, Згар та Південний Буг, де проводяться екстрим-марафони.

Спостерігається розширення релігійного туризму з відвідуванням таких об’єктів, як: Лядівський Свято-Усікновенський скельний чоловічиймонастир (с. Лядова Могилів-Подільського району); Йосафатова долина (Шаргородський район); Хресна дорога в м. Шаргород та інших.

Також активно розвивається подієвий туризм, зокрема проводяться: міжнародний фестиваль «OPERAFEST TULCHYN», всеукраїнське свято сатири і гумору ім. С.Руданського, міжнародний фестиваль ім. П.І.Чайковського та Н.Ф. фон Мекк, фестиваль «Диво з горнятка» (свято Тиманівської каші) та багато іншого.

Браїлівська скарбниця – Браїлів вважаєтьсянайстарішим поселенням Поділля. Тут знаходиться Свято-Троїцький жіночий монастир (XVIII ст.) тапалац родини фон Мекків (XIX ст.), у якому розташований Музей композитора П.І.Чайковськогота меценатки Надії фон Мекк. Також у Браїлові в1879 році побудований костел Святої Трійці – найвища будівля міста.

Державний історико-культурний заповідник«Буша» – який заснований у 2000 році і має площу6,68 га. Тут розташовано біля десяти археологічних пам’яток, датованих IV тис. до н. е. – VII ст. н.е., скельний храм, фрагменти фортеці, стародавній цвинтар, підземні катакомби, а також парк історичної скульптури, де щороку на фестиваль збираються каменотеси. Відома пам’ятка

комплексу– залишки скельного храму з художнім рельєфом,що був знайдений у 1824 році.

Біля річки Бушанки знаходиться «Гайдамацький яр» площею 96 га., який свою назву отримавзавдяки історичним подіям під назвою Коліївщина.

«Історико-культурний центр духовності та злагоди» – в м. Шаргороді, де віками співіснують 2 християнські конфесії – католицька і православна, а до кінця XX ст. гармонійно вписалася єврейська культура.

В Шаргороді слід відвідати: костел СвятогоФлоріана Шарого у стилі бароко (1595 року), греко-католицький Миколаївський монастир XVIII ст., Шаргородську синагогу (1589 року) – одну з найчудовіших архітектурних пам’яток єврейських общин Поділля.

Національний музей-садиба М. І. Пирогова – відомого вченого, лікаря, педагога та громадського діяча, який чверть століття пропрацював в Україні. Музей було відкрито у 1947 році – і з тогочасу до нього завітало біля 7 млн. осіб зі 169 країн світу. На території садиби розташований будинок,у якому жив хірург (тут знаходиться експозиція про його життя та діяльність), аптека з відтвореним інтер’єром та операційною, а також некропольіз забальзамованим тілом вченого. На базі музеювідбуваються наукові конференції та з’їзди.

Немирівське городище – Великі вали – якіслугували захистом від ворогів і виникли у VII ст. до н. е., площею 100 га, висота валів сягає 9 м. Надві частини територію городища ділить ріка Мірка. Перші племена тут з’явилися у III ст. до н. е. Археологи виявили тут житла-землянки, глиняний посуд, бронзу, залізо, скіфські поховання.

Палац Потоцьких – пам’ятка архітектури XVIII ст. – який знаходиться у м.Тульчин (у 1782 році збудований за проектом француза Лакруа). Ансамбль складається з палацу, театру, манежу, стайні, лазні, оранжереї, службових та житловихприміщень, двох бічних флігелів. Парк навколо палацу, де знаходилися ставки, фонтани та скульптури, був закладений у 1782 році.

Садибу називали «подільським Версалем».

Свято-Усікновенський скельний чоловічий монастир – один з найдавніших скельних монастирів, що був заснований у XI ст., який знаходиться вселі Лядова Могилів-Подільського району. Називають його «Подільським Афоном». Висічений він у скелі над Дністром. Православний монастир складається з трьох печерних храмів: Усікновення Глави Іоанна Предтечі, Святої Параскеви П'ятниці та Святого Антонія Печерського. Тут навіть є могили ченців та джерела з цілющою водою. Існує легенда, що саме біля цього монастиря зупинявся Антоній Печерський, коли йшов з Афону до Києва.

Крім того, на Вінниччині цікаво відвідати:

- один з найбільших в Європі плаваючий мультимедійний фонтан ROSHEN;

- історико-меморіальний комплекс пам'яті жертв нацизму (ставка «Вервольф»);

- музей історії авіації та космонавтики – архітектурно-парковий комплекс «Маєток Грохольських-Можайських», пам'ятка архітектури XVIII ст. (смт. Вороновиця Вінницький р-н);

- Кармелітський монастир (пам'ятка архітектури XVII ст. м.Бар);

- комплекс пам'яток архітектури і містобудування національного значення «Мури» (Домініканський та Єзуїтський монастирі XVII ст., м. Вінниця);

- пам'ятні місця М. Д. Леонтовича (меморіальний музей у м. Тульчин, музей у с. Марківка Теплицького району, музей «Літературна Немирівщина»у м. Немирів);

- Храм Покрови Пресвятої Богородиці (пам'ятка архітектури XVIII ст., с.Каташин Чечельницько-го району);

- «Подільський зоопарк» (м. Вінниця).

В області 320 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в тому числі 11 парків, що є пам'ятками садово-паркового мистецтва.

Загальна кількість пам'яток історії, археології, містобудування і архітектури, монументального мистецтва становить 2204 одиниці. 511 пам'яток архітектури внесено до Державного реєстру національного культурного надбання.

Цікавими туристсько-екскурсійними об'єктами є залишки скельних храмів. Печерний храм VI-VII ст. з унікальними рельєфними композиціями і написами був виявлений В. Антоновичем ще у 1883 р. в розколині скелі над річкою Бушка (с. Буша). Тут збереглися також Вежа, що входила в комплекс укріплень XVII ст., і Покровська церква з келіями (1787 р.).

Скельний монастир - комплекс споруд XI-XIX ст., до якого входять 3 печерних церкви (Усікновення голови Св. Іоанна Предтечі, Св. Параскеви П'ятниці, Св. Антонія Печерського), розташований над Дністром у с Ладова.

Палацово-паркові ансамблі XVIII-XIX ст. збереглися у селах Антопіль, Верхівка, Вороновиця.

У вороновицькому палаці розміщується музей авіації. У 1869-1876 рр. тут жив відомий авіаконструктор О.Ф. Можайський у маєтку брата, де провів свої перші експерименти, збудував дерев'яний планер із нерухомими крилами.

В пейзажному парку селища Муровані Курилівці зберігся палац (1805 р.), а також залишки укріплень XVI ст. з підземними казематами.

Палац із прилеглим парком (1897-1917 рр.) у м. Немирів з 1921 р. функціонує як будинок відпочинку. Тут у 1821 р. народився відомий російський поет М.О. Некрасов.

Кращим зразком класицизму серед архітектурних споруд України вважається палац (1757 р.) у Тульчині. Художнє оздоблення інтер'єру майже повністю знищене вже в радянський період. Ремонт палацу триває з 1975 р. В Тульчині зберігся також малий палац (1782 р.). Обидви вони належали

Потоцьким.

Ще однією пам'яткою Тульчина є Успенська церква (1789).

У 1796-1797 рр. у Тульчині знаходилася штаб-квартира російської армії на чолі з О.В. Суворовим. У 1806 р. ад'ютантом командира корпусу, розквартированого в місті, служив І. Котляревський. Після закордонних походів 1813-1814 рр. в Тульчині квартирували частини 2-ї армії, де ад'ютантом командуючого був П. Пестель. У 1818 р. тут було створено тульчинський осередок "Союзу благоденства", а у 1821 р. – Головну управу Південного товариства декабристів.

У документах XVII ст. Тульчин згадується як Нестервар. Топонімічний словник пов'язує назву Тульчин з турецьким пануванням в краї (1672-1699 рр.). У Нестерварі турки збудували фортецю, про яку в народі говорили: "У тій фортеці турчин стоїть". Пізніше звук "р" змінився на пом'якшене "л" [66].

Православні, католицькі, іудаїстські культові споруди XVII-XIX ст. збереглись у Вінниці.

Миколаївський собор (1829 р.), привратний корпус із дзвіницею і вежа з оборонними мурами (XVIII ст.), а також господарчі споруди Миколаївського монастиря, костьол Непорочного зачаття (1627 р., 1791 р.) збереглись у Шаргороді.

В м. Хмільник до наших днів дійшли оборонна вежа (1534 р.), костьол Усікновення голови Св. Іоанна Предтечі (1630 р.) і поміщицький палац (1911-1915 рр.).

Проект і розписи церкви в с. Кукавка здійснений В. Тропініним, ще під час його перебування у кріпацтві.

У Браїлові, в маєтку Надії фон Мекк, у XIX ст. бував П. Чайковський. Клод Дебюссі давав тут уроки музики.

У Брацлаві, колишньому центрі воєводства, зберігся будинок, у якому жив винахідник польової кухні Турчанович. Не збереглась міська церква, в якій

правив службу дід Ф. До-стоєвського.

Місто Рів називали "стіною Поділля". В 1537 р. фортеця, подарована королем Сигіз-мундом І його дружині Боні Сфорца, була перейменована на Бар.

На Вінниччині народилися історик В. Антонович (с. Махнівка), архітектор В. Городецький (с. Шолудьки), письменник М. Коцюбинський (Вінниця), композитор М. Леонтович (с. Селевенці - нині Монастирьок), поет С. Руданський (с. Хомутинці - нині Руданське), поет В. Стус (Гайсині).

Вінниччина має усі передумови для інтенсивного розвитку туризму. В облаcт на державному обліку перебуває 4307 пам’яток культурної спадщини: 1739 - археології; 1893 – історії; 526 – містобудування та архітектури; 101 – монументального мистецтва; 47 - садово-паркового мистецтва; 1 - ландшафтна. Основними туристичними об’єктами Вінниччини є: фонтан ROSHEN; Національний музей-садиба М.І. Пирогова (у 2017 році його відвідали майже 145 тис. екскурсантів, зних 1274 – іноземні туристи з 71 країни світу); Вінницький обласний краєзнавчий музей (у 2017 році відвідало близько 207 тис. туристів); Історико-меморіальний комплекс пам’яті жертв фашизму (ставка Гітлера «Вервольф» - у 2017 роцівідвідало 10 тис. туристів, з них близько 1 тис. іноземних), Палац Потоцьких у м. Тульчин; Державний історико-культурний заповідник «Буша» (у 2017 роцівідвідало 35 тис. Вітчизняних та іноземних туристів); Лядівський Свято-Усікновенський скельний чоловічий монастир та Браїлівський Свято-Троїцький жіночий монастир.

Надзвичайно цікавим місцем на Вінницькій землі є Іллінецький кратер (з грецької «зоряна рана») – один з найдавніших ударно-вибухових кратерів у світі, вік якого становить 400 млн. років.

Також однією із туристичних «родзинок» регіону являється Відокремлений підрозділ «Подільський зоопарк ВОКСЛП «Віноблагроліс» у місті Вінниці. Даний заклад є наймолодшим зоопарком в Україні. У зоопарку знаходяться 45 видів ссавців і 35 видів птахів (всього майже 400 тварин).

В області зберігається тенденція стабільного росту площі природно-заповідного фонду. Так, на початку 2016 року створено гідрологічний заказник місцевого значення «Ільківський став» загальною площею 20,9 га на території Ільківської сільської ради Вінницького району. Загалом на території області функціонує 409 територій та об’єктів природно-заповідного фонду загальною площею біля 60 тисяч гектарів.

Є у Вінницькій області і значні ресурси для розвитку сільського (зеленого) туризму. Сільський (зелений) туризм охоплює широке коло туристично-рекреаційної діяльності, а саме: відпочинок у туристичних та курортних центрах, розташованих у селищах та містечках (зелений туризм), стаціонарний відпочинок у сільській місцевості (сільський туризм), відпочинок у сільських приватних господарствах (агротуризм), а також поєднання відпочинку із заняттям екологічним сільським господарством (екологічний туризм) всебічно сприяють розвиткові даного виду туристичної та рекреаційної діяльності [75].

В області успішно діє Вінницький обласний осередок Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Основними напрямками діяльності організації є: проведення семінарів та тренінгів з розвитку сільського зеленого туризму та розвитку сільських територій для сільських голів, селян та спеціалістів по туризму; постійні консультації для членів організації щодо впровадження послуги сільського зеленого туризму; організація спільної реклами господарів гостинних садиб; організація та проведення сільських фестивалів; написання соціальних проектів з розвитку сільських територій до Українських та міжнародних фондів. Проводиться робота по залученню грантових коштів та міжнародної технічної допомоги в сферу туризму області. Вінницька районна рада спільно з Вороновицьким музеєм авіації та космонавтики виграла грант від Європейського союзу на реалізацію проекту: «Туризм, як запорука динамічного соціально-економічного розвитку сільської

громади». Сума коштів складає 289,8 тис. євро, які на правлені на проведення благоустрою території Вороновицького музеюі сторії авіації та космонавтики тастворення на його базі туристичного центру. Відбувається реставрація за рахунок співфінансування Вінницької обласної Ради та Вінницької ОДА та коштів ЄС, садиби Грохольських-Можайських. Також, в рамках грантової програми ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку України» в області реалізується проект «Розвиток велотуризму в Липовецькому районі». Сума гранту становить 210,7 тис. євро. В рамках мережевого проекту «Image Mapping» 25-27 червня 2016 р. У м. Вінниці за підтримки посольства Фінляндії в Україні відбувся Всеукраїнський форум, присвячений зеленому/сільському туризму. На форумі відбувся огляд стану сільського туризму та активних програмі проектів, що діють в Україні. Станом на 01.06.2017 року у Вінницькій області послуги сільського зеленого туризму надають близько сорока сільських садиб, що пропонують комфортне проживання, сімейний відпочинок, народну традиційну кухню, екологічно чисті продукти харчування, цікаве дозвілля. З них 2 садиби мають третю (найвищу) категорію системи категоризації сільської нічліжної бази «Українська гостина садиба» та 7 садиб мають базову категорію. Найбільш активними в розвитку сільського зеленого туризму є Барський, Вінницький, Гайсинський, Немирівський, Могилів-Подільський, Ямпільський, Жмеринський, Муровано-Куриловецький, Піщанський, Хмільницький, Бершадський, Літинський та Калинівський райони. Сумарно питома вага цих районів становить 62%. Найбільша кількість агроосель розташована у Барському, Вінницькому, Бершадському, Могилів-Подільському та Немирівському районах. Особливо активно розвивається сільський зелений туризм на території Барського району. Сьогодні у місті і районі туристиможуть обслуговуватися 6-Микола господарями садиб, які надають їм цікаві різноманітні послуги гостинності. Спільно з Вінницьким обласним осередком спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні досліджено

тавизначено основні пріоритетні об’єкти Барського району щодо розвитку туризму. В місті Бар це: залишки кам’яної фортеці, заснованої Бонною Сфорц; Кармелітський монастир; костел Святої Анни; музей народного побуту при автошляховому технікумі; будинок колишнього реального училища; районний історичний музей. В селі Киянівка – цілюще джерело Бровар, селі Митки – палац адмірала Чихачова, селі Кузьминці – церква Святого Апостола Іоанна Богослова, селі Верхівка – палац та парк братів Михальських-Бібікових, від с. Лядова до с. Гармаки – велосипедний маршрут вздовж довготривалих вогневих споруд часів Великої Вітчизняної війни. Барський край має різноманітні природні ландшафти: ліси, озера, пагорби, каньйони, річечки, живі джерела. Сільські жителі і по сьогодні дотримуються старовинних обрядів та звичаїв під час свят. Є і майстри народного промислу, які на замовлення виготовлять чудові і практичні речі. Приїхавши на відпочинок, туристи можуть все цепобачити, почути, спробувати та навчитись. В с. Гайове Барського району систематично проводиться фестиваль-ярмарок «Подільські смаки». В районі організовано широкомасштабні проекти – програму «Гадання в ніч на Андрія» в Луці-Барській, з використанням місцевого фольклору, національного одягу, старовинних звичаїв та української кухні, сільський фестиваль «Як на Івана, на Купала» в Терешках, в якому брали участь туристи з Польщі та Америки, а також фольклорну програму для волонтерів Корпусу миру США в Україні. Одним із осередків розвитку сільського зеленого туризму у Ямпільському районі є Державний історико-культурний заповідник «Буша» (с. Буша, Ямпільський район). Майже третину помешкань села Буші придбано жителями великих міст для літнього відпочинку. Незалежно від пори року близько 10-ти садиб села постійно приймають туристів, потік яких до заповідника за останні п’ять років збільшився у декілька разів. У с. Оксанівка розроблено туристичний маршрут – туристичну стежку, вона веде до скельного храму, там же будують придорожню капличку та іконну лавку. Щорічно в районі проводиться

мистецький пленер каменотесів «Подільський оберіг» в с. Пороги за ініціативи голови національної спілки народних майстрів України Є. Шевченка, який відвідує значна кількість туристів. Осередком української вишивкиє с. Клембівка, де проводиться щорічний мистецький фестиваль «Мамину сорочку пригорну до серця», який збирає велику кількість туристів з усієї України. У фестивалі беруть участь кращі вишивальниці Вінницької області з усіх районів, представляючи на виставку-ярмарок свої вишиті роботи (сорочки, рушники, скатерки, серветки, картини) та майстри з різних видів народного мистецтва територіальних громад Ямпільського району, а також провідні аматорські творчі колективи та окремі виконавці українських народних та авторських пісень. Садиби сільського зеленого туризму, які функціонують на території Вінницької області надають можливість: пожити у сільській хаті, вбраній вишитими рушниками та домотканими ряднами, скуштувати справжню українську кухню за старовинними рецептами, їсти свіжі екологічно чисті овочі та фрукти, мед, поспати на сіні просто неба у теплу літню ніч, відвідати домашні музеї, взяти участь у місцевих обрядах та традиційних святкуваннях, познайомитися з місцевими народними майстрами та продукцією місцевого промислу, навчитись майструвати своїми руками, познайомитися з місцевими знахарками та їх премудростями, познайомитися з історичними об’єктами, співати українських пісень та танцювати, насолоджуватися мальовничими краєвидами, співом птахів, ароматами різнотрав’я, сходити до лісу, назбирати грибів, ягід, лікарських трав. Найбільш відомими у Вінницькій області є: агросадиба «Подільська родина» с. Гайове Барського району; агросадиба «Ніка» м. Бар (господиня агросадиби Бас В.,); агросадиби Бібікової Г.Й. та Мазуренко К.П. (м. Ладижин); агросадибаМаковійВ.І. (м. Могилів-Подільський) та агросадиба Г. Антонюк «Затишок» в цьому ж районі; агросадиба Городянської О. (м. Могилів-Подільський) знайомить туристів з писанкарством та витинанками. Відомі у Вінницькій області і такі агросадиби

як: Кам’янецька садиба «Ненькина колиска» Гостинна садиба «Медова заводь»» Гостинна садиба «Подільська родина»; Садиба «Родове гніздо» (с. Губник та с. Канава).

Вінницька область має високий туристично-рекреаційний потенціал, що створює значні можливості для розвитку туризму. Головною проблемою є те, що чимало пам'яток знаходяться у занедбаному стані, вимагають реконструкції і відновлення. Фінансування на культуру є обмеженим через важку економічну ситуацію в країні. Більшість пам'яток не включені до туристичних маршрутів, а тому не задіяні в туристичному процесі [9]. В цілому матеріально-технічна база туристично-рекреаційних об’єктів не відповідає сучасним вимогам і потребує значних капіталовкладень для переоснащення та модернізації.

Перешкодами на шляху до перетворення туристичної сфери області у сучасну галузь економіки є: недостатній розвиток туристичної інфраструктури, зокрема, реконструкції та будівництва закладів розміщення туристів різних стандартів (готелів, мотелів, кемпінгів); відсутність індустрії відпочинку та розваг (за винятком м. Вінниці); необлаштовані місця короткочасного відпочинку туристів; незадовільний стан доріг; відсутність під’їздів до туристичних об’єктів; незадовільний стан більшості пам’яток культурної спадщини; нерозроблені дієві програми їх збереження та пристосування для потреб туристів; неефективна діяльність відповідних структур щодо забезпечення екологічної безпеки територій для розвитку рекреаційного бізнесу; відсутність системного рекламного та інформаційного забезпечення.

Низьким є рівень забезпеченості автомобільних доріг туристичною, сервісною та інформаційною структурою (відсутність рекламних щитів та єдиної системи маркування автошляхів щодо об’єктів туризму, готелів, хостелів). В цілому туристична галузь Вінниччини має як слабкі так і сильні сторони (див. рис. В. 1).

Сильні: сприятлива кон’юнктура і значний потенціал зовнішніх ринків,

високий інтерес туристів до Вінницької області та стійкий попит на вінницькітурпродукти; наявність системи стратегічного управління розвитком туризму, висока ефективність заходів державної регіональної та інвестиційної політики у сфері туризму; узгодженість регіональної стратегії розвитку туризму в області та ряду великих корпоративних структур; велика кількість і різноманітність об'єктів туристського показу Італія уристично-рекреаційних ресурсів.

Слабкі сторони: нестача кваліфікованих трудових ресурсів у сфері туризму і недостатньо висока якість підготовки фахівців для туристського сектора; низька доступність і незадовільний технічний і естетичний стан основної маси найбільш важливих об'єктів туристського показу в області, що призводить до сезонного режиму функціонування багатьох об'єктів; низький ступінь фондоозброєності вінницьких туристських компаній; низький рівень розвитку туристської і допоміжної інфраструктури в поєднанні з низьким ступенем задоволення вимог міжнародних галузевих стандартів у туризмі; недостатня ефективність використовуваних маркетингових інструментів і відсутність сильних і конкурентоспроможних вінницьких туристських брендів.

Департаментом міжнародного співробітництва та регіонального розвитку облдержадміністрації розроблено Програму розвитку туризму у Вінницькій області на 2016-2020 роки. Програма передбачає проведення ряду заходів на території області протягом чотирьох років. Зокрема, облаштування стоянок для туристичних автобусів; облаштування зупинок на водних маршрутах для човнів, катамаранів та будівництво причалів; пристосуваннят уристично привабливих місць для людей на візках; облаштування автокемпінгів, встановлення інформаційних табличок протуристичні об’єкти. Перспективними туристичними напрямками на Вінниччині, відповідно до Програми, є: лікувальний та відновлювальний туризму на основі залучення інвестицій у спа- та лікувальну інфраструктуру існуючої мережі санітарно-курортних закладів

області; використання історико-етнічної спадщинидля розвитку туризму (єврейська, польська, подільська минувшина: Хасидський шлях, шлях «Володієвського», «П.І. Чайковський на Поділлі», «Духовна спадщина М.І. Пирогова», «Тульчинський шлях О.В. Суворова»; релігійний туризм та паломництво до святих місць Вінниччини; спортивний та екстремальний туризм.

За даними Головного управління статистики у Вінницькій області, туристичні послуги у Вінницькій області в 2016 році надавали 30 ліцензованих підприємств (туроператорів) та близько 38 туристичних агентів. Дохід від надання туристичних послуг у 2016 році в порівнянні з 2015 роком збільшився на 45,1% і становить 27,4 млн.грн. Суб'єктами туристичної діяльності області за цей період реалізовано 14,0 тис. туристичних путівок на суму 239,9 млн.грн. Середня вартість туристичної путівки в 2016 році в порівнянні з 2015 роком зросла на 41,1 % (з 12320 грн. до 17260 грн). Туристичний збір за 2016 рік становить 310,4 тис.грн. та збільшився в порівнянні з минулим роком на 48,1% (за інформацією Департаменту фінансів облдержадміністрації).Кількість туристів - громадян України, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності становить 27,5 тис. осіб, з числа яких 4,2 тис. осіб - це діти віком до 18 років. Для переважної більшості туристів (98,8%) основною метою подорожі була організація дозвілля та відпочинку.Найбільшою популярністю серед громадян області в останні роки користуються: Єгипет, Туреччина, Болгарія, Польща, Греція та ОАЕ. Така значна кількість виїзних туристів дає можливість для розвитку місцевого КП «Аеропорт Вінниця» (Гавришівка) для перевезення пасажирів та вантажів як по Україні, так і за її межами. Він знаходиться в центрі України та має зручну транспортну розв'язку (автомобільну та залізничну). Облаштовано пункт пропуску через державний кордон України, відібрано та сертифіковано необхідний персонал служби авіаційної безпеки у відповідності до вимог Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO). На

території аеропорту достатньо вільних стоянок із асфальтобетонним покриттям для базування авіакомпаній.Вінницькою службою обслуговування повітряного руху (СОПР) підготовлено диспетчерський склад для ведення радіообміну англійською мовою. Відпрацьовано та затверджено нову Інструкцію з виконання польотів (використання повітряного простору) в районі аеродрому Вінниця (Гавришівка) за цивільними процедурами. Аеродром отримав статус «Міжнародний» та внесений до англомовного видання «AiR of Ukraine». Впроваджені рейси в Тель-Авів, Варшаву, Анталію та Шарм-еш-Шейх. Пасажиропотік протягом 2016 року через пункт пропуск «Аеропорт - Вінниця» склав 32 тис. громадян, що в 3,6 більше в порівнянні з минулим роком.

Подібні тенденції спостерігаються і у місті Вінниці. Так, в 2018 році збільшились надходження до бюджету від туристичного збору. За 10 місяців 2018 року він склав 275,481 тис.грн., тоді як за 10 місяців 2017 року – 235,122 тис.грн., а за аналогічний період 2016 року – 172,061 тис.грн. У 2019 році надходження до бюджету від туристичного збору склали 2 050 458 грн.

В 2019 році кількість відвідувачів музеїв зросла до 522,760 тис. осіб. Хоча в 2017 та 2018 роках не спостерігалась така динаміка. р. Так за 10 місяців 2017 році музеї відвідали 483,415 тис. осіб, і за 10 місцяів 2018 року таких було 491,070.

Рис. 2.3.2 Регіони відвідування Вінниці тв вінницької області [28]

Збільшилась кількість пасажирів, які скористалися послугами аеропорту Вінниця. За 10 місяців 2017 року такими послугами скористалися 48,861 тис. пасажирів. За 10 місяців 2018 року було перевезено 51,609 тис. пасажирів. За 2019 рік кількість пасажирів, які скористалися послугами аеропорту Вінниця знизилась до 40 тис. осіб, це пов'язано з роботами по реконструкції аеропорту.

Рис. 2.3.3 Кількість пасажирів,
які скористалися послугами аеропорту Вінниця [28]

Найчастіше в місто відвідують громадяни Ізраїлю, Польщі, Молдови, Росії, США, Великобританії, Німеччини.

Станом на 2018 рік в місті Вінниці працювало готелів (хостелів) - 42, в них номерів - 1070, ліжко-місць – 1937. З них готелів 5* - 1, 4* - 2, 3* - 38, готелів економ-класу – 5. У 2019 році відкрився ще 1 готель та 1 хостел.

Також є необхідність створення кластеру «Вінниця». Якщо раніше головні туристичні потоки в місто були спрямовані до Національного музею-садиби М.І. Пирогова, кондитерської фабрики «Рошен» та ставки «Вервольф», то після введення в дію найбільшого в Європі світломузикального фонтану «Рошен», не дивлячись на сезонний характер його роботи, кількість туристів у місті виросла в декілька раз. Відповідно це визвало і розвиток відповідної інфраструктури навколо нього - було побудовано ігрові дитячі майданчики, кафе, ресторани (з виглядом на фонтан). Туристам пропонується різноманітна

сувенірна продукція. Крім того туристи почали активніше відвідувати і інші об’єкти міста - музей М. Коцюбинського, музей Повітряних Сил ЗСУ, «Мури», краєзнавчий музей, Вежу, фірмовий магазин корпорації «Рошен», музей ретромобілів. До послуг туристів екскурсійні тури по центру міста та трамвайна екскурсія містом на трамваї «Везунчик». В місті є достатня кількість готелів, а навколо міста баз відпочинку та садиб сільського туризму. Але поки-що відсутній єдиний центр який би координував роботу всіх цих об’єктів та організацій і оперативно реагував би на зміну кон’юктури ринку.

Складовою частиною новоствореного кластеру має стати селище Вороновиця, що знаходиться лише в 20 км південно-східніше Вінниці обабіч міжнародної траси Львів - Кіровоград. Саме тут знаходиться музей історії авіації та космонавтики а також активно розвивається сільський зелений туризм. На околицях селища розташовано декілька приватних баз відпочинку з досить високим рівнем комфортності. До цього ж кластеру пізніше можна було б підключити туристичні об’єкти м. Немирова й санаторій «Авангард» який знаходиться в ньому. Санаторій та парк, що його оточує, має статус санаторію регіонального рівня і користується значною популярністю. Немирів знаходиться в 43 км (35 хв. їзди автобусом) від Вінниці на трасі Львів - Кіровоград і є зручним з точки зору транспортної доступності.

На півдні Вінницької області активно формується туристичний кластер «Буша». Його основою є державний історико-культурний заповідник «Буша» та заказник державного значення «Гайдамацький яр» з унікальними дохристиянськими скельними зображеннями. Село Буша, ще 3-5 років тому знаходилось в депресивному стані. Після «розкрути» заповідника село почало поступові відроджуватись. Відновили роботу магазини, до заказника відремонтували дорогу та обладнали стоянку для транспорту. В самому заказнику створили декілька зон відпочинку. За останній рік, в селі було обладнано декілька садиб сільського зеленого туризму. Вони почали

користуватись значною популярністю в весняно-осінній період, коли сюди прибувають туристи на декілька днів, а під час проведення фестивалів каменетесання відчувається навіть їх нестача.

Колектив працівників заповідника дружній і активно працює над вдосконаленням структури та поповненням експонатів. Вони ж є власниками садиб зеленого туризму та виробниками значної частина сувенірної продукції. Крім того в них можна отримати інформацію про екскурсійні об’єкти інших сіл Ямпільського району. Тобто ми маємо майже всі ознаки кластеру. Основною ж його проблемою є слабка інформаційна забезпеченість та пропаганда унікальної краси цього придністровського краю. Ще однією проблемою активного його розвитку є відсутній взаємозв'язок з неподалік розташованим с. Клембівка, де практично все село займається знаменитою на всю Україну «клембівською вишивкою». На нашу думку, їх поєднання в єдиний кластер було б економічно вигідне обом сторанам і сприяло б їх швидкому розвитку.

Доцільна реалізація, на державному рівні, і таких заходів як: розробка лояльної податкової політики для туристичних підприємств, що сприятиме зниженню собівартості пакету туристичних послуг; сприяння держави щодо проведення турів Україною патріотичного спрямування, популяризації культурних, історичних, етнічних цінностей української держави; створення різноманітних навчальних (тренингових) програм для підготовки високо кваліфікованих кадрів; створення привабливих умов для іноземних інвестицій в туризм; популяризація України на міжнародній арені як привабливої туристичної дестинації.

Незважаючи на певні здобутки Вінницької області в процесі розвитку туристичної сфери, існують проблеми, які необхідно вирішувати, а саме:

- недостатній розвиток туристичної інфраструктури, зокрема, реконструкція та будівництво закладів розміщення туристів різних стандартів (готелів, мотелів, кемпінгів);

- відсутність індустрії відпочинку та розваг (за винятком м. Вінниці);

- необлаштовані місця короткочасного відпочинку туристів;

- незадовільний стан доріг, відсутність під'їздів до туристичних об'єктів;

- незадовільний стан більшості пам'яток культурної спадщини, не розроблені дієві програми їх збереження та пристосування для потреб туристів;

- неефективна діяльність відповідних структур щодо забезпечення екологічної безпеки територій для розвитку рекреаційного бізнесу;- відсутність системного рекламного та інформаційного забезпечення. Для ефективного використання наявного потенціалу області туристами, необхідно значні капіталовкладення для переоснащення та модернізації матеріально-технічної бази туристично-рекреаційних об'єктів, які відповідали б сучасним вимогам. Вкрай недостатньо використовується потенціал розвитку туризму в сільській місцевості як одного із чинників зменшення безробіття в селах. Низьким є рівень забезпеченості автомобільних доріг туристичною, сервісною та інформаційною структурою (відсутність рекламних щитів та єдиної системи маркування автошляхів щодо об'єктів туризму, готелів, хостелів).

Результати дають можливість зробити висновок, що Вінницька область має значний туристичний потенціал і всі передумови для його ефективного використання. Однак в найближчій перспективі потребують вирішення, на регіональному рівні, такі питання як: повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму; невідповідність переважної більшості туристичних закладів міжнародним стандартам; незадовільний стан туристичної, сервісної та інформаційної інфраструктури в зонах автомобільних доріг; незбалансованість соціальної та економічної ефективності використання рекреаційних ресурсів та необхідністю їх збереження; відсутність інноваційних проектів та наукових досліджень з питань розвитку перспективних видів туризму; недостатність рівня розвитку інформаційної інфраструктури.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Таким чином, у результаті опрацьованої значної кількості наукових джерел і літератури автор дійшов наступних висновків.

1. Програмою розвитку туризму у Вінницькій області на 2017-2020 роки передбачається здійснення комплексу заходів щодо удосконалення системи управління туристичною галуззю, розроблення та удосконалення нормативно-правової бази туристичної діяльності, модернізація існуючої матеріальної бази, створення нових рекреаційно-туристичних об'єктів міжнародного рівня, збереження і відновлення історико-архітектурних пам'яток духовної культури народу, удосконалення рекламно-інформаційної діяльності, проведення маркетингових досліджень у туристичній галузі, представлення області на національних та міжнародних туристичних виставках, створення умов для розвитку сільського зеленого туризму.

2. Вінницька область має непогані перспективи розвитку туризму та ключових елементів, які формують розвиток цієї галузі. Різноманітність та історична цінність об’єктів, наявність розгалуженої системи транспортних шляхів, вклад інвестицій в розвиток регіонального туризму, прагнення підняти економіку Вінницької області на новий рівень шляхом фінансування туризму робить регіон перспективним та конкурентоспроможним. Бажання розвивати свій край, подорожувати та долучитися до історії своєї країни, ознайомитися із найпотаємнішими куточками краю становить основу для розвитку туризму Вінниччини. Проте для досягнення нового рівня розвитку потрібно заручатись підтримкою іноземних партнерів, спрямовувати інвестування саме в галузь туризму, долучатись до світового досвіду розвитку цієї галузі, розробляти різноманітні проекти, які могли б зацікавити іноземних партнерів та постачальників у сфері туризму, підвищувати якість та збільшувати асортимент

наданих послуг, переймати досвід світових лідерів у цій галузі, підвищувати рівень кваліфікації персоналу шляхом проведення різноманітних тренінгів, курсів, круглих столів, конференцій, фокус-груп - сукупність всіх цих необхідних змін в кінцевому результаті створила б перспективне середовище для розвитку регіонального туризму Вінниччини, що б дало змогу конкурувати із найбільш популярними регіонами країни.

3. Аналіз фінансово-економічних показників туристичної діяльності за 2014-2019 роки свідчить про позитивну динаміку розвитку галузі, реалізовано ряд заходів по створенню конкурентоспроможного на національному та міжнародному ринках туристичного продукту;

4. Забезпечено діяльність мережі закладів культури і мистецтв області та проведена значна робота по створенню належних матеріально-технічних умов для надання культурних послуг;

5. Закладено підґрунтя для розвитку креативних індустрій та культурних стартапів; залученнюгромадських інституцій до культурно-мистецького життя регіону, що дозволить забезпечитиякісний рівень надання послуг у сфері культури та вирішити низку нагальних питань реформування галузі;

6. Протягом 2014-2019 років збільшено фінансування галузі фізичної культури та спорту з усіхджерел фінансування, що дало можливість покращити матеріальну базу, здійснити реконструкцію (будівництво) спортивних об’єктів обласного підпорядкування та підтвердити високий результат Вінниччини у Всеукраїнському рейтингу вищої спортивної майстерності.

7. Результати дають можливість зробити висновок, що Вінницька область має значний туристичний потенціал і всі передумови для його ефективного використання. Однак в найближчій перспективі потребують вирішення ціла низка питань туристичного спрямування на регіональному рівні

ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушенко В. Ю. Значення та розвиток територіально-рекреаційної системи завдяки туризму / В. Ю.Андрушенко // Розвиток економічної системи в умовах глобалізації: Матеріали міжн. наук.-практ. конф. – Вінниця, 2014. – С.87-90.

2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2001. – 395 с.

3. Богатюк І.Г. Рекреаційні зони в Україні: стан та перспективи розвитку / І.Г. Богатюк // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Серія: Право та державне управління. – 2011. – №4. – С.48-51.

4. Браймер Р. А. Основы управления в индустрии гостеприимства: пер. с англ. / Браймер Р. А. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 195с.

5. Брунець Б. Р. Структурна побудова туристичної інфраструктури / Б. Р. Брунець // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 9. – С. 54-58.

6. Валентюк І. Регіональна інфраструктура: сучасний формат та інструменти розвитку / І. Валентюк, Н. Сич, В. Сухенко // Зб. наук. пр. НАДУ / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2010. – Вип. 1. – С. 130-142.

7. Ващишин М. Правове регулювання туристичної діяльності : навч.-метод. посіб. / М. Ващишин. – Львів: ПП Сорока Т.Б., 2014. – 168 с.

8. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг: Навчальний посібник / В.В. Величко. – Харків: Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, 2013. – 202 с.

9. Вінниччина туристична. Якою їй бути? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.myvin.com.ua/news/7755-vinnychchyna-turystychna-yakoiu-

ii-buty.

10. Вінницька міська рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.vmr.gov.ua/Branches/Lists/Tourism/ShowContent.aspx?ID=2.

11. Вінницька обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vin.gov.ua.

12. Вінницький обласний центр туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vintravel.vn.ua/index.php/dostup dopublichnoiinformacii.

13. Вінницький туризм. Там, за горизонтом... / голов. ред. Любов Загородня. – Вінниця : ПРАДА АРТ, 2014. – 216 с.

14. Власенко Д. О. Транспортна інфраструктура: теоретичні засади формування та розвитку / Д. О. Власенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/e-journals/...4/ Vlasenko_409.htm.

15. Всесвітня туристична організація. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unwto.org/.

16. Гайдук А. Формування туристичної ринкової інфраструктури як фактор підвищення ефективності функціонування ринку туристичних послуг / А. Гайдук // Регіональна економіка. – 1999. – №2. – С.172-178.

17. Галасюк С. С. Сучасний стан розвитку санаторно-курортної бази в Україні / С. С. Галасюк // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 15. – С. 197-202.

18. Гарбар Г.А. Гостинність в соціокультурній сфері туризму як головний предмет філософського аналізу / Г.А.Гарбар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/garbar.htm.

19. Горіна Г.О. Особливості сучасного розвитку готельної індустрії України / Г.О. Горіна // Вісник Сумського державного університету. – 2010. – №2. – С. 10-16.

20. Господарський кодекс України (Відомості Верховної Ради України

(ВВР), 2003, №18, №19-20, №21-22, ст.144): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

21. Гринькевич О. С. Удосконалення оцінки конкурентоспроможності туристичного продукту регіону / О. С. Гринькевич, М. М. Біль // Регіональна економіка. – 2009. – No4(54). – С. 40-46.

22. Грянило А.В. Соціально-економічні основи курортної галузі / А.В. Грянило, В.І. Кузьма // Управління економічними процесами: сучасні реалії та виклики: Тези доповідей Міжн. наук.-практ. конф. (м. Мукачево, 22-23 березня 2017 р.). – Мукачево, 2017. – С. 194-195.

23. Дрокіна Н. І. Перспективи розвитку туристичної інфраструктури Донецького регіону / Н. І. Дрокіна // Вісник ДІТБ. – 2013. – № 17. – С. 219-224.

24. Дуда Ю. І. Культурно-історичні аспекти становлення закладів гостинності в Західній Україні / Ю. І. Дуда, Б. П. Яцишин // Інновації в управлінні асортиментом, якістю та безпекою товарів і послуг: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 24 листопада 2016 р.). – Львів: Растр-7, 2016. – С. 313-316.

25. Жупаненко А. В. Дослідження поліфункціональних сегментів неявної інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери національного господарства / А. В. Жупаненко // Технологический аудит и резервы производства. – 2015. – №1 (7). – С. 18-22.

26. Загальне положення про санаторно-курортний заклад. Постанова КМУ від 11.07.2001 № 805. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dp_20010711_ 805.html.

27. Залещик В.В. Відпочинок, рекреація, туризм: зарубіжний досвід. / В.В.Залещик // Географія та туризм: Науковий збірник / Ред. кол.: Я.Б. Олійник (відпов. ред.) та ін. – К.: Альтерпрес, 2010. – Вип. 3. – С. 71-75.

28. Звіт дослідження туристичної привабливості Вінниці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.vmr.gov.ua/Branches/ContentLibrary/.pdf.

29. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. Київ, 2002. № 3-4. Ст. 27.

30. Інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації. Аналітичне дослідження // ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень», Фонд імені Фрідріха Еберта. – Київ, 2017. – 108 с.

31. Кабінет міністрів України. Урядовий портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua.

32. Каленюк І. С. Соціальні аспекти розвитку рекреації та туризму в Україні / І. С. Каленюк, Т. М. Котенко // Демографія і соціальна економіка. – 2016. – №2 (27). – С. 90-101.

33. Кирилюк Л.М. Ландшафти Подільської височинної висотно-ландшафтної області як об'єкти туризму / Л.М. Кирилюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Сер. Географія. – 2013. – Вип.25. – С.102-108.

34. Кирилюк Л.М. Перспективи створення туристичних кластерів на території Поділля / Кирилюк Л.М. // Геополитика и экогеодинамика регионов. 2014. – №2 (13). – Том 10. – С.580-584.

35. Кифяк В. Ф. Методи та принципи формування територіальних рекреаційних систем / В. Ф. Кифяк // Вісник ДІТБ. – 2013. – №17. – С.51-54.

36. Кіптенко В. К. Продукт туристичної території / В. К. Кіптенко // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 9. – С. 119-124.

37. Ковтуник І. І. Туристична інфраструктура та її складові елементи / І.І.Ковтуник // Вісник Кам'янець-Подільського національного ун-ту ім. Івана Огієнка. Економічні науки. – 2014. – Вип. 9. – С. 380-382. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ vkpnuen_2014_9_88 (дата завернення 23.04.2020).

38. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.

39. Корнева Д. А. Проблеми розвитку інфраструктури туризму / Д.А.Корнева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua.

40. Косенко В.О. Тенденції розвитку готельного господарства в умовах побудови інформаційного середовища / В. О. Косенко // Комунальне господарство міст. – 2015. – №102. – С. 541-546.

41. Кривега К. В. Туристична інфраструктура: поняття та складові / К.В. Кривега // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2005. – Вип. 21. – С. 118-124.

42. Курортні ресурси України. – Вип. IV. – Ч. І. – К.: Лтд, 2005. – 155 с.

43. Курочка О. І. Особливості функціонування аеропортів як об’єктів туристичної інфраструктури / О. І. Курочка // Географія та туризм. – 2013. – Вип. 25. – С. 222-228. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2013_25_30 (дата звернення 03.04.2020).

44. Куценко В. Природно-інфраструктурний потенціал туристичного бізнесу та шляхи його ефективного використання / В. Куценко, А. Решетняк // Економіка природокористування і охорони довкілля. – 2011. – № 2011. – С. 55-61. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/epod_2011_2011_10 (дата звернення 03.04.2020).

45. Левицька І.В. Інфраструктура забезпечення розвитку туризму у Вінницькій області / І. В. Левицька, В. В. Завальнюк // Молодий вчений. – 2015. – № 2 (2). – С. 140-144.

46. Лиман С. І. Історія туризму: навчальний посібник / С. І. Лиман, А. Ю. Парфіненко, І. С. Посохов. – Суми: ПФ “Видавництво “Університетська книга”, 2018. – 372 с.

47. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України: Навч. посіб. / О.О.Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – Київ: Альтерпрес, 2007. – 369 с.

48. Мазаракі А. А. Туристські дестинації (теорія, управління, брендинг) : монографія / А. А. Мазаракі, Т.І.Ткаченко, С. В. Мельниченко та ін. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. – 388 с.

49. Мазур В. Індустрія гостинності – ефективний інструмент розвитку туристичного бізнесу / В. Мазур // Журнал європейської економіки. – 2015. – Т.14. – № 3. – С. 273-286.

50. Мазур С.А. Стан та перспективи розвитку готельно-ресторанної справи в Україні / С.А.Мазур, А.М. Прилуцький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2019/33.pdf.

51. Мельниченко О. А. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні: монографія. / О.А. Мельниченко, В. О. Шведун. – Харків: Вид-во НУЦЗУ, 2017. – 153 с.

52. Міністерство культури, молоді та спорту України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/.

53. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.gov.ua/Documents/.

54. Модернізація туризмознавства: теорія і практика партнерства: монографія / За ред. Г.П. Скляра. Полтава: ПУЕТ, 2015. 372 с.

55. Никитюк Т. Л. Інфраструктурне забезпечення туристичного ринку / Т. Л. Никитюк // Економічні науки. Серія: Економічна теорія та економічна історія. – 2014. – Вип. 11. – С. 113-122. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnet_2014_11_15 (дата звернення 09.04.2020).

56. Новикова В. І. Види туризму: регіональне поширення, вплив на інфраструктуру / В.І. Новикова // Перспективи розвитку туристичної індустрії в Україні: регіональні аспекти: зб. тез за матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. / ред. кол. А.Л. Бержанір та ін. (м. Умань, 22 березня 2013 р.). – Умань: Візаві, 2013. – С.242-244.

57. Новикова В.І. Звичайна та специфічна інфраструктура рекреаційної діяльності / В. І. Новикова // Туризм і гостинність: вчора, сьогодні, завтра: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Черкаси, 12-13

жовтня 2016 р.). – Черкаси: Третьяков О.М., 2016. – С.156-160.

58. Новикова В.І. Складові основних видів транспорту як інфраструктури рекреації: сутність поняття, структура, класифікація / В. І. Новикова // Географія та туризм: Науковий збірник / Ред. кол.: Я. Б. Олійник (відпов. ред.) та ін. – К.: Альтерпрес, 2011. – Вип. 12. – С. 23-31.

59. Нормативно-правові акти України з питань туризму: Зб. законодавч. та нормативн. актів / Упор. М.Л. Камлик. К.: Атіка, 2004. 464 с.

60. Оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2017 року : стат. бюлет. / [відп. за вип. О.О. Кармазіна]. – К. : Державна служба статистики України, 2017. – 55 с.

61. Основи законодавства про охорону здоров'я: Закон України (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zakon2.rada.gov.ua (дата звернення: 05.04.20).

62. Осипенко К. В. Методика оцінки конкурентних переваг туристичної привабливості регіону [Текст] / К. В. Осипенко // Формування і реалізація стратегії розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за наук. ред. О. В. Булатової. – Маріуполь : МДУ, 2013. – С. 49-62.

63. Офіційний сайт системи інтернет-бронювання готелей Booking.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.booking.com/.

64. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. – Одеса : ОНЕУ, 2016. – 262 с.

65. Панасюк К. А. Вплив концепції сталого розвитку на формування іміджу туристичного регіону / К. А. Панасюк, М. О. Смикова // Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку: І міжнар. наук.-практ. конф. – Черкаси: Брама-Україна, 2012. – С. 573-578.

66. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: Навчальний посібник / Є. В. Панкова. – К.: Видавництво: Альтерпрес, 2003. – 352 с.

67. Паньків Н. Еволюція транспортної інфраструктури Європи та її вплив

на розвиток мандрівництва і туризму / Н. Паньків // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2013. – Випуск 43. – Ч. 2. – С. 39-47.

68. Поклонский Ф. Е. Влияние туристической инфраструктуры на развитие туризма / Ф. Е. Поклонский // Вісник ДІТБ. – 2011. – № 1 (15). – С. 205-208.

69. Полеся В. М. Стан розвитку туристичної галузі Вінниччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/ pdf/5_2018/155.pdf.

70. Положення про департамент туризму та курортів. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 22.07.2016 №1202. URL: http:// docs.dtkt.ua/ doc/1022.14391.1.

71. Попович С. І. Туристично-екскурсійні ресурси України: Вступ до проблеми / С. І. Попович // Туристичні ресурси України. – К.: Типографія ФПУ, 1996. – 13 с.

72. Послуги туристичні, засоби розміщення: Національний стандарт України (ДСТУ 4527:2006): // Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1091-11.

73. Про віднесення наукових об'єктів до таких, що становлять національне надбання: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 р. №472-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/.

74. Про внесення змін до Закону України “Про туризм”: Закон України // Відомості Верховної Ради України [Текст]. – 2004. – №13. – Ст. 180.

75. Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2017-1020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vinrada.gov.ua/upload/ files/progr/380.pdf.

76. Проекти в галузі інфраструктури: партнерство державного та приватного секторів : підручник / П. В. Захарченко, О. М. Гавриш, А. О. Сосновський, С. А. Ушацький. – К., 2009. – 256 с.

77. Про затвердження переліку населених пунктів, віднесених до курортних: Постанова Кабінету Міністрів України№ 1576 від 28.12.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgibin/laws/main.cgi?meg=1576%2D96%2D%EF.

78. Про курорти : Закон України від 05.10.2000 № 2026-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2026-14.

79. Про схвалення Концепції розвитку санаторно-курортної галузі: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 231-р від 23.04.2003 р. // Офіційний вісник України [Текст]. – 2003. – №17. – С. 122.

80. Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020". Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U005_15.html.

81. Про туризм: Закон України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1995. №31. Ст.241 (в редакції від 04.08.2011) URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nre.

82. Радченко Е. Є. Теоретичні основи формування та розвитку туристичного потенціалу регіону / Е. Є.Радченко // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/214.pdf.

83. Радіонова О. М. Розвиток туристської інфраструктури як фактор підвищення туристської привабливості міста / О. М. Радіонова, А. К. Істратова // Комунальне господарство. Серія: Економічні науки. – 2014. – Вип. 117. – С. 115-119. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kgm_econ_2014_117_27 (дата звернення 19.03.2020).

84. Сіненко І. В. Вплив мережі автотранспортних коридорів на розвиток туристичної інфраструктури / І. В. Сіненко // Економіка. Управління. Інновації. – 2010. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/

UJRN/eui_2010_1_21 (дата звернення 21.04.2020).

85. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу / І. В. Смаль. – Ніжин : Вид-во Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.

86. Соціальна інфраструктура регіону : навч. посіб. / В. М. Вакуленко, М.К. Орлатий та ін. – К. : Вид-во НАДУ; Вид-во “Фенікс”, 2010. – 257 с.

87. Статистична інформація 2020. Головне управління статистики у Вінницькі області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php/statistical-information.html

88. Статистичний щорічник України за 2018 рік / Державна служба статистики України: за ред. І. Є. Вернера / відп. за вип. О.А. Вишневська. – Житомир: ТОВ “Бук Друк”, 2019. – 482 с.

89. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року (нова редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vin.gov.ua/invest/rehionalni-prohramy-rozvytku/624-stratehiia-zbalansovanoho-rehionalnoho-rozvytku-vinnytskoi-oblasti-na-period-do-2020-roku-nova-redaktsiia.

90. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/ODA/strategy/strategy2027.pdf.

91. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/168-2017.

92. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: Монографія / Т. І. Ткаченко. – К.: КНТЕУ, 2006. – 537 с.

93. Туризм в Україні [Електронний ресурс] / Держкомстат України, 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.

94. Туризм – запорука динамічного соціально-економічного розвитку

громад Вінниччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sg.vn.ua/news/turyzm-zaporuka-dynamichnogo-sotsialno-ekonomichnogo-roz-vytku-gromad-vinnychchyny/.

95. Туризм у Вінницькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zeleniyturizm.com.ua/ua/zelenyy_turyzm/turizm_v_vinnickoy _oblasti/.

96. Туристична діяльність в Україні у 2018 році: стат. бюлет. / [відп. за вип. О.О. Кармазіна]. К.: Державна служба статистики України, 2019. 80 с.

97. Управління культури і мистецтв Вінницької облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// vincult.gov.ua/.

98. Федорчук О. С. Фактори туристської привабливості Вінницької області / О. С. Федорчук // Студентський вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2015. – Випуск 1 (3). – С. 142-145.

99. Чернова Г.В. Особливості розвитку ресторанного господарства Вінниччини / Чернова Г.В. // Наукові записки Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. Географічні науки. – 2013. – Вип.4. – С.114-119.

100. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. №435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – С. 283

101. Цопа Н. В. Инфраструктурное обеспечение развития строительного комплекса / Федоркин С., Цопа Н. // Строительство и техногенная безопасность. – 2015. – № 1 (53). – С. 24-35.

102. Цопа Н. В. Туризм как фактор устойчивого развития рекреационно-экономического комплекса. Международный туризм / Н. В. Цопа // Устойчивое развитие рекреационно-экономического комплекса Крыма : монография / под ред. проф. Ефремова А. В. – Симферополь : "Таврия", 2002. – С. 237-398.

ДОДАТКИ

Додаток А

Структура організаційно-правових форм

Таблиця А. 1

Організаційно-правові форми, передбачені законодавством України [10, 11].

Найменування ОПФ	**Скорочена назва**	**Визначення**
Господарськими товариствами визнаються підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержанняп прибутку.		
Товариством з обмеженою відповідальністю	ТзОВ	Товариством з обмеженою відповідальністю є господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів
Товариство з додатковою відповідальністю	ТДВ	Товариством з додатковою відповідальністю є господарське товариство, статутний капітал якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників
Повне товариство	ПТ	Повним товариством є господарське товариство, всі учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.
Акціонерні товариства	АТ	Акціонерним товариством є господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій. Відповідно до Закону «Про акціонерні товариства» в Україні не передбачено поділ АТ на ПАТ та ПрАТ. Реєструвати і вести свою діяльність акціонерні товариства будуть лише у вигляді публічних або приватних акціонерних товариств[11] *

1	2	3
Командитне товариство	КТ	Командитним товариством є господарське товариство, в якому один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність усім своїм майном, на яке за Законом може бути звернено стягнення (повні учасники), а інші учасники присутні в діяльності товариства лише своїми вкладами (вкладники)
Організаційно-правові форми об'єднань підприємств		
Асоціація		Асоціація – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.
Корпорація		Корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.
Консорціум		Консорціум - тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом
Концерн		Концерном визнається статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності
Державні та комунальні господарські об'єднання		Державні та комунальні господарські об'єднання утворюються переважно у формі корпорації або концерну, незалежно від найменування об'єднання (комбінат, трест тощо)

Таблиця А. 2.

Узагальнена класифікація санаторно-курортних підприємств за різними ознаками.

№	Класифікаційна ознака	Підвид
1	Профіль	Однопрофільні (монопрофільні). Багатопрофільні
2	Спеціалізація	Загальнотерапевтичні. Спеціалізовані (санаторії)
3	Основний профіль лікування (медичний профіль)	Органів кровообігу. Нервової системи. Органів дихання (нетуберкульозного характеру). Органів травлення. Органів опорно-рухової системи тощо
4	За типом	Санаторії. Санаторії-профілакторії. Пансіонати з лікуванням. Курортні готелі. Будинки та пансіонати відпочинку. Бази та інші заклади відпочинку. Заклади 1-2 денного перебування інші
5	За функцією	Лікувальні. Оздоровчі
6	Період функціонування	Цілорічні. Сезонні
7	Цільовий сегмент	Для дорослих. Для дорослих з дітьми. Для дітей
8	Місце розташування	Курортного типу (на території курорту). Некурортного типу (поза курорту)
9	Термін перебування	1-2 - денне. Тривале - 3 дні й більше. Тривале й 1-2 - денне
10	Форма власності	Приватне підприємство. Підприємство колективної власності. Комунальне підприємство. Державне підприємство. Змішаної форми власності
11	Мета та характер комерційної діяльності	Комерційні (прибуткові) Некомерційні (не прибуткові)
12	Залежно від способу утворення (заснування) та способу формування статутного капіталу	Унітарні. Корпоративне
13	Організаційно-правова форма	Акціонерне товариство. Товариством з обмеженою відповідальністю. Товариством з додатковою

		відповідальністю. Повне товариство. Командитне товариство
14	Правовий та економічний статус	З повною правовою та економічною самостійністю. Дочірні підприємства. Філіали. Представництва. Відокремлені підрозділи
15	Організаційно-правова форма об’єднань	Асоціації. Корпорації. Консорціуми. Концерни та інші об’єднання
16	Відомче підпорядкування (у складі відомств)	Системи профспілок. Міністерства охорони здоров’я України. «Сільгоспоздоровниці». Міністерства внутрішніх справ України. Міністерства транспорту України. Міністерства оборони України. Фонду соціального страхування України Державного управління справами та ін.

Додаток Б

Туристичні потоки

Таблиця Б. 1

Місце постійного проживання відвідувачів Вінницької області, складено за [28]

Іноземці	8,2%	Країни походження: Білорусь (31), Нідерланди, Грузія (3), Ірак, Італія, Канада, Ліван (2), Молдова (2), Німеччина (2), Польща (5), РФ (6), США (3), Туреччина, Франція, Швеція
Українці	91,8%	[в тому числі 1,7% мешканців непідконтрольних українській владі районів Донецької, Луганської областей та АР Крим]
питома вага регіонів України		
регіон		питома вага
АР Крим		0,7%
Вінницька область		25,7%
Волинська область		1,0%
Дніпропетровська область		3,0%
Донецька область		1,2%
Житомирська область		7,7%
Закарпатська область		1,0%
Запорізька область		1,5%
Івано-Франківська область		0,2%
Київська область		3,0%
Кіровоградська область		1,5%
Луганська область		0,5%
Львівська область		0,5%
Миколаївська область		0,7%
Одеська область		3,0%
Полтавська область		1,0%
Рівненська область		0,7%
Сумська область		0,7%
Тернопільська область		1,2%
Харківська область		0,5%
Херсонська область		1,7%
Хмельницька область		12,2%
Черкаська область		1,5%
Чернівецька область		1,5%
м. Київ		19,2%

Додаток В.
SWOT-аналіз

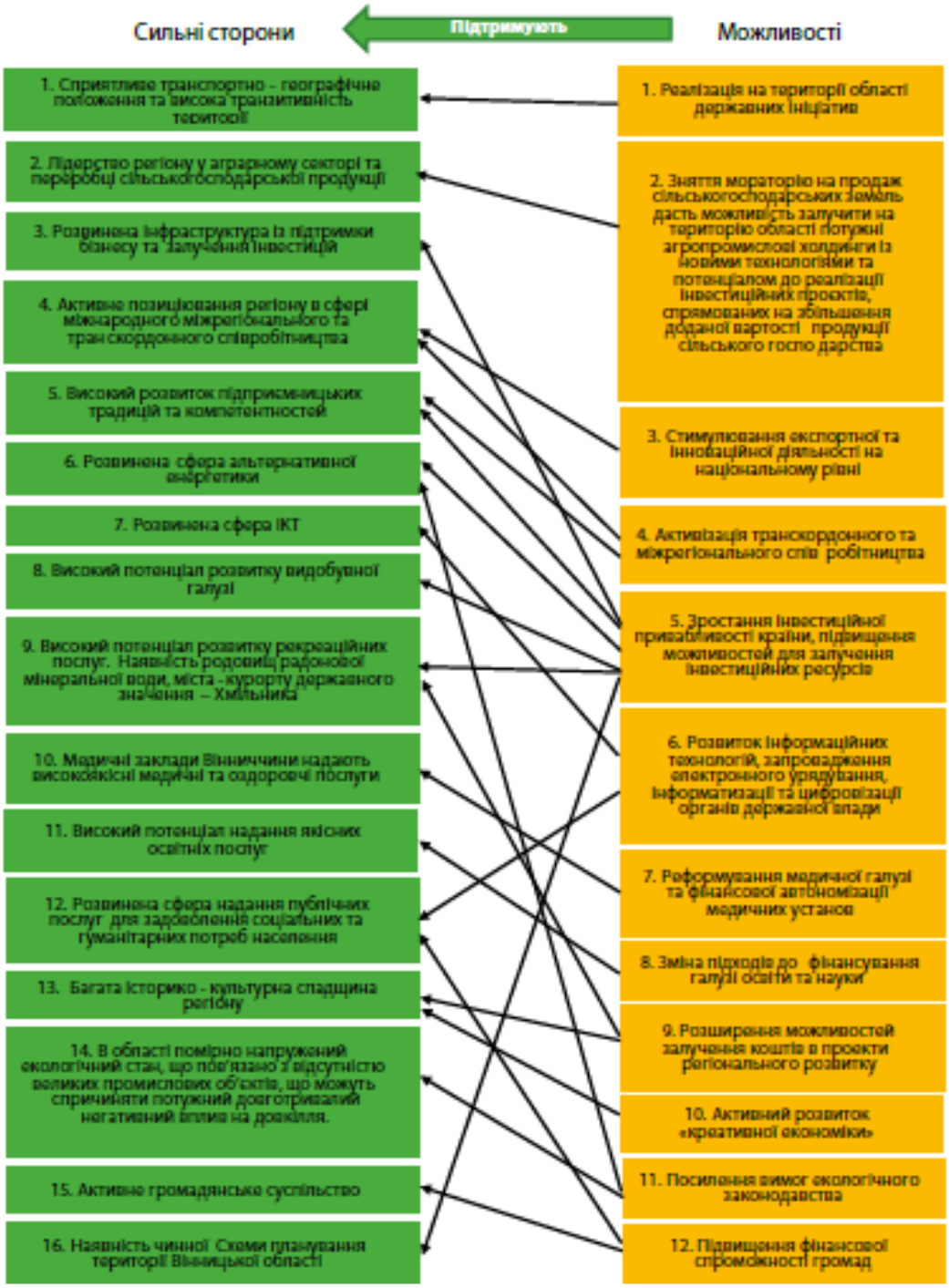

Рис. В.1. SWOT-матриця Вінницької області [87]